

Utdrag ur *The Spanish Civil War – Revolution and Counterrevolution* av Burnett Bolloten

Innehåll

48. Den kommunistiska repressionen mot anarkisterna och POUM	1
49. Rättegången mot POUM	19
Lästips	24

48. Den kommunistiska repressionen mot anarkisterna och POUM

Under de veckor och månader som följde på majhändelserna i Katalonien – CNT-FAI:s och POUM:s tidigare maktcentra – fylldes dagarna med godtyckliga arresteringar, hemliga fängslanden, tortyr, kidnappningar och mord, såväl som upplösning av jordbrukskollektiven. Den spontana och slumpmässiga terror som CNT och FAI bedrivit under revolutionens höjdpunkt hade nu fått ge vika för en mer sofistikerad, centralstyrd och därför mer skrämmande terror från kommunisterna. ”En våg av blod och terror har svept över Kataloniens samhällen...”, meddelade CNT:s nationella kommitté i mitten av juni 1937. ”Vår frihetliga rörelse har hållit tyst ... inte av feighet, utan av disciplin och ansvarskänsla... Med enastående och orubbligt lugn har man uthärdat attackerna mot kollektiven, mot proletariats konstruktiva arbete.”¹

”Från maj tills idag”, deklarerade CNT:s regionala kommitté i slutet av juni, ”har provokationerna mot CNT i Katalonien pågått utan uppehåll. Våra militanter har förföljts; de har åtalats och mördats; våra lokaler har stängts och kollektiven raserats; illdåd har utförts för att driva det katalanska CNT till desperationens brant. Trots denna orkan av repression och provokation har vi ändå hållit oss lugna. Vi vill inte tända ett krig av brodermord. Vi vill inte radera den antifascistiska koalitionen, vilken redan har skadats genom vissa elements brottsliga manövrer.”²

Denna fördragsamhet retade upp de mer radikalt sinnade i den frihetliga rörelsen. I sitt första nummer, den 1 juli, uttryckte den underjordiska tidningen *Anarquía* den växande klyftan mellan rörelsens ledarskap och stora delar av basen.

I den allvarliga situation som vår organisation befinner sig, inför den barbariska repression som släppts lös mot oss, inför angreppen och raseringen av våra kollektiv och vårt revolutionära verk, ... måste vi höja vår varnande röst och uppmana de militanta kamraterna [dvs ledarna] i CNT och FAI, vilka optimistiskt tror att vår revolution är på frammarsch och att vi fortfarande är en kraft som skrämmer och respekteras... att låta fjällen falla från ögonen. Repressionen på landsbygden är otrolig. Hatet mot CNT och FAI har nått oanade höjder. I en orgie av blod attackerar stormtrupperna, som sänts för att upprätthålla ordningen, byarna och förstör allting och fängslar och mördar våra kamrater.³

Repressionen fortsatte utan uppehåll under flera månader i Katalonien och andra regioner i den republikanska zonen. I september bekräftade CNT:s nationella kommitté att tusentals ”goda revolutionärer och antifascister” befann sig i fängelserna,⁴ och i november uppgav

¹ *Fragua Social*, 12 juni 1937. Se också *El Amigo del Pueblo*, 20 juli 1937.

² Den citerade passagen ströks av censorn ur *Solidaridad Obrera*, 30 juni 1937. Hela texten finns i *Boletín de Información, CNT-FAI*, 30 juni 1937. För opublicerade rapporter om repressionen av CNT se ”Atropellos Contra Nuestra Organización”, International Institute of Social History (Amsterdam), CNT-FAI Archives, Paquete 44 B/5, Caja 3, 8. Fotokopior av dessa rapporter finns i Bolloten Collection, Hoover Institution.

³ Se också *Anarquía*, 8 juli 1937, för ytterligare information om repressionen. Kopior av båda underjordiska numren finns i Hoover Institution

⁴ *Fragua Social*, 9 sept. 1937. För andra anarkosyndikalistiska beskrivningar av repressionen, se *Le combat Sindicaliste*, 6 aug. 1937; *Frente Libertario*, 7 aug. 1937; *Le Libertaire*, 22 juli 1937.

Solidaridad Obrero ett antal på femton tusen.⁵ Hur många CNT-anhängare som avrättades under denna period kommer att förbli en fråga för spekulation, eftersom inga trovärdiga siffror någonsin har publicerats.⁶ Det kan dock knappast råda något tvivel om att antalet var betydande, särskilt om vi även räknar in de avrättningar som genomfördes vid fronten.

Trots repressionen målade den nationelle sekreteraren Mariano Vázquez allt i rosa vid AIT-kongressen i Paris i december 1937. I ett försök att bemöta den bittra kritiken mot CNT:s ledarskap från vissa utländska anarkister, däribland den prominente ryske emigranten Alexander Schapiro, deklarerade Vázquez, enligt protokollet från kongressen:

Kommunistpartiets tillväxt, reaktionärernas godtyckliga aktioner, att våra militanter sitter i republikens fängelser, etc., kan vara tecken på att vår rörelse är på nedgång och förvirra några dåligt informerade observatörer. Men faktum är att CNT är på rätt kurs, med växande medlemstal, med förnyad kampvilja och realism, och fullständigt samsynt. Det som upptar oss nu är att vinna kriget. När detta väl har uppnåtts ska vi återuppta offensiven inom den sociala sfären, och då – våra vänner måste tro oss – kommer revolutionen att genomföras utan dröjsmål! Varken kommunisterna eller bourgeoisien kan skrämna oss. Endast vi kan segra. Vi ska segra och CNT ska fullständigt behärska [*totalitarisme*] Spanien.⁷

Enligt Jaap Kloosterman från Internationella Institutet för socialhistoria i Amsterdam var AIT-kongressen en ”hemlig” extraordinär kongress som hölls mellan den 6 och 17 december 1937, och det ofullständiga protokoll (på franska) som publicerades var allt som någonsin blev känt, ”om man undantar det mycket tendentiösa sammandrag som CNT:s nationella kommitté tryckte upp 1938”.⁸

Tvärtemot den optimistiska beskrivning av situationen som Mario Vázquez gav, var sanningen att repressionen mot den frihetliga rörelsen, vilken representerade halva arbetarklassen, redan hade börjat dämpa den revolutionära euforin från inbördeskriget första månader. ”Bakom fronten”, skrev Ricardo Sanz, ledaren för CNT:s milis, ”går inte saker så bra som de gjorde under [den revolutionära] rörelsens första tid... Arbetarna bryr sig inte om att arbeta extratimmar för att hjälpa fronten. De tänker bara på att arbeta så lite som möjligt och få så höga löner som möjligt. Detta representerar sammantaget ett tillstånd av degenerering.”⁹

Medan repressionen mot CNT fortsatte, hotades POUM av utplåning. Den 16 juni stormades POUM:s huvudkvarter och andra byggnader i Barcelona. De flesta av de högsta ledarna arresterades och sattes i fängelse i Valencia. Operationen leddes av Ricardo Burillo, en generallöjtnant i stormtrupperna och kommunistisk polischef i Barcelona, som agerade efter instruktioner från generallöjtnant Antonio Ortega, den kommunistiske säkerhetschefen.¹⁰

⁵ 5 nov. 1937. Den berömda rysslandsfödda anarkisten Emma Goldman for till Spanien i september 1937 för att själv se ”hur mycket av de spanska massornas nyfunna frihet som hade berövats dem av Stalins bödler. Jag åkte direkt till Valencia och upptäckte där att 1500 CNT-medlemmar, kamrater från FAI och Frihetlig ungdom, hundratals från POUM och även medlemmar från Internationella brigaderna fyllde fängelserna i Valencia. ... Jag upptäckte snart att samma situation rådde i varje stad och by som jag besökte. Tusentals kamrater och andra genuina revolutionärer fyllde fängelserna under Negrín-Prietos och stalinisternas regim” (artikel i *Man!*, jan. 1938). För utdrag ur artiklar, tal, intervjuer och brev av Emma Goldman som berör inbördeskriget, se *Vision on Fire*.

⁶ Efter inbördeskriget rapporterade Diego Abad de Santillán till AIT, som CNT tillhörde, att det påståtts att ”tusentals” mord på arbetare och soldater från ”nästan alla våra organisationer” hade utförts under kriget, men det finns absolut inget bevis som underbygger detta påstående.

⁷ Protokollet från kongressen publicerades inte förrän i mars 1939 (se supplementet till *Espagne Nouvelle*, 15 mars 1939; Alexander Schapiro och Albert de Jong, *Waarom verloren wij de revolutie*, s 20-21, och not 3, där man diskuterar det överraskande bruket av ordet *totalitarisme*).

⁸ Brev till mig, april 1980 (Hoover Institution).

⁹ *Los que fuimos a Madrid*, s 137-38.

¹⁰ *Las Noticias*, 22 juni 1937. Se också *La Batalla* (underjordiskt nr), 14 aug. 1937; Julián Gorkin, *Caníbales políticos*, s 99-131, och *El proceso de Moscú en Barcelona*, s 106-40; Jesús Hernández, *Yo fui un ministro de*

Samma dag fördes José Rovira, kommandant för POUM:s tjugonionde division och medlem i partiets exekutivkommitté, till Barcelona av general Pozas och arresterades där genast av den kommunistiska polisen.¹¹

Ortega tog direkt order från NKVD i Valencia,¹² Alexander Orlovs huvudkvarter, och undanhöll all kunskap om den förestående kuppen för sin närmast överordnade, inrikesministern Julián Zugazagoitia.¹³ Som ytterligare försiktighetsåtgärd för att operationen inte skulle misslyckas skickade han, på falskt alarm, den moderate socialisten och vice säkerhetsgeneralen Gabriel Morón till Ciudad Real. Morón hade utnämnts av Zugazagoitia för att hålla honom underrättad om ”vadhelst som må ske” i polisdepartementet, på grund av hans misstro mot generaldirektören.¹⁴

I samband med detta är det på sin plats att återge en personlig upplevelse som bekräftar att NKVD, den sovjetiska säkerhetspolisen, var inblandad i kuppen från början. Jag var vid den tiden korrespondent för United Press i Valencia och sympatiserade med kommunistpartiets linje. Den 18 juni, två dagar efter arresteringen av POUM-ledarna, överräckte en NKVD-agent, som gick under namnet ”Irma” och som Orlov presenterat mig för,¹⁵ ett dokument som hon påstod vara en förhandskopia av en kommuniké som snart skulle offentliggöras av säkerhetschefen.¹⁶ Kommunikén slog fast att (1) ”en omfattande konspiration mot statens säkerhet” hade upptäckts, liksom ett flertal dokument som ”obestriddligen” bekräftade de misstänkta förbindelserna mellan POUM och fienden. Bland dokumenten fanns en karta över Madrid på

Stalin, s 98; Katia Landau, *Le stalinisme en Espagne*, s 13; Andrés Suárez (Ignacio Iglesias), *El proceso contra el POUM*, s 83-84. För personskisser av de viktigaste arresterade POUM-ledarna, se *Autour de procès du POUM*, s 2-7. [En engelsk översättning av Katia Landaus skrift publicerades i tidskriften *Revolutionary History* Vol 1 No 2, Summer 1988, som även finns på Internet, se [Stalinism in Spain – Red ann](#)].

¹¹ Josep Coli och Josep Pané, *Josep Rovira*, s 203-4. Se också ”Informe sobre la represión llevada a cabo contra el Partido Obrero de Unificación Marxista (POUM)”, juli 1937, och kopia av en rapport om Roviras arrestering som skickades till försvarsministeriet av Tjugofemte, Tjugosjätte, Tjugooåttonde och Tjugonionde divisionerna. Båda dokumenten finns i Servicio Histórico Militar, Armario 47, Leg. 71, Carpeta 10. Kopior finns i Hoover Institution, Bolloten Collection, mappen ”POUM, Informe sobre la represión llevada contra el POUM”. Fenner Brockway, sekreterare för det brittiska Independent Labour Party, uppger att han såg försvarsminister Prietos telegram till Tjugonionde divisionen, där Prieto hävdar att arresteringen av Rovira gjordes ”utan hans godkännande och kännedom” (*New Leader*, 16 juli 1937). Detta innebär att General Pozas agerade på uppdrag av den kommunistiska polisen när han förde Rovira till Barcelona. Enligt det tidigare nämnda POUM-dokumentet, beordrade Prieto, när han blivit informerad om arrestering, att Rovira skulle frigges (sid. 4, 11-14). Rovira arresterades på nytt i oktober 1938, men lyckades fly från fängelset tillsammans med andra POUM-ledare just innan Barcelona intogs av Franco-trupper den 26 januari 1939 (se nästa kapitel).

¹² Gabriel Morón (vice säkerhetschef under Ortega), *Política de ayer y política de mañana*, s 98. Se även Gorkin, *El proceso*, s 98; Indalecio Prieto, *Convulsiones de España, II*, s 117.

¹³ Morón (se föreg. not), s 96-98. Se också Víctor Alba, *Dos revolucionarios* (minnen av Olga Nin), s 490; Gorkin, *El proceso*, s 98, 162; Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, s 90-91; Suárez, s 102-4; Julián Zugazagoitia, *Historia de la guerra en España*, s 278. Orlov säger emellertid, som svar på Stanley G. Paynes fråga (”Answers to the Questionnaire of Professor Stanley G. Payne”), att Zugazagoitia ”signerade en arresteringsorder för Andrés Nin och de andra medlemmarna i POUM:s centralkommitté”. Detta var naturligtvis fullständigt osant, eftersom ingen utfärdade någon order, varken för arrestering av POUM-ledarna eller för övertagandet av partiets byggnader (se POUM-dokumentet (sid. 21 citerad i not 11 ovan)).

¹⁴ Morón, s 95-98, beskriver manövern för att avlägsna honom i Valencia när kommunisternas kupp var på gång.

¹⁵ Jag har redan nämnt att när jag mötte Orlov 1937 kände jag inte till hans rätta identitet. Det var inte förrän efter hans död i USA 1973, då USA:s regeringstryckeri publicerade ett fotografi av honom, som jag kunde identifiera honom utan en skugga av tvivel.

¹⁶ Jag betraktade ”Irma” som en värdefull nyhetskälla, lika betydelsefull som Tass´ representant, Mirova, och de brittiska och amerikanska diplomatiska representanterna, med vilka jag upprätthöll vänskapliga relationer. General Stephen Fuqua, USA:s militärattaché, till exempel, inbjöd mig till att ”utbyta” information med honom. Dokumentet som ”Irma” gav mig var tveklöst givet till *The Times* korrespondent i Valencia, London (Lawrence Fernsworth), att döma av en dispasch från Valencia den 18 juni (se *The Times*, 19 juni 1937), och till *New York Times* korrespondent i Madrid, Herbert L. Matthews (se *New York Times*, 19 juni 1937).

vars baksida en av general Francos agenter med osynligt bläck skrivit ett budskap där han refererar till en intervju med ledarna i POUM, inklusive "N-" (en uppenbar referens till Andrés Nin, POUM:s sekreterare);¹⁷ och (2) att denna "spionorganisation" informerade Francos generalstab om pågående och kommande militära operationer och att tvåhundra arresteringar redan genomförts.

Även om jag hade svårt att tro på spionerianklagelserna mot POUM, kände jag mig säker på att jag hade ett stort scoop som jag utan dröjsmål borde meddela United Press. Det fanns bara ett aber. Agenten hävdade bestämt att jag inte fick ange säkerhetschefen som officiell källa. Jag påpekade att i så fall skulle United Press dra slutsatsen att det var jag personligen som stod för spionerianklagelserna utan att ha något seriöst bevis och de skulle ifrågasätta min trovärdighet. "Så du tror inte att POUM är en spionorganisation i Francos tjänst?", svarade hon misstänksamt. Jag upprepade invändningarna, men för varje gång ökade hennes misstro och irritation. Då jag var rädd att jag skulle missa mitt scoop, gick jag med på att hålla hennes restriktioner i minnet, men beslöt mig i hemlighet för att använda källan. Men då jag en timme senare lämnade min maskinskrivna artikel till Constancia de la Mora, den kommunistiska censorn vid Byrån för Utrikes Press, raderade hon min inledande mening: "Säkerhetschefen har utfärdat följande kommuniké." Hon hade uppenbarligen blivit förvarnad av NKVD. Men till slut gick hon med på att jag kunde använda det vaga uttrycket "man har bekräftat att..."¹⁸

När jag blickat tillbaka på denna incident utifrån den kunskap jag senare införskaffat, har jag dragit följande slutsatser: (1) NKVD var angeläget om att via en nyhetsbyrå ge stor publicitet åt den påstådda konspirationen, men utan att blanda in regeringen som inte informerats och vars reaktion var svår att förutse; (2) kommunikén hade inte sänts ut av säkerhetschefen, som jag informerats om, utan hade sitt ursprung i NKVD:s kontor i den sovjetiska ambassaden i Valencia, där de anklagande dokumenten fabricerats;¹⁹ (3) att tillskriva säkerhetschefen kommunikén var ett trick för att försäkra sig om mitt förtroende, ty trots allt hade jag inte varit sympatisör någon längre tid, och jag var inte partimedlem; (4) genom att utesluta varje nämnande av säkerhetschefen hoppades man att undvika, eller åtminstone fördröja, en eventuell bestraffning av honom från inrikesministern, som inte hade blivit underrättad om den stundande kuppen; och (5) Byrån för Utrikes Press, som officiellt kontrollerades av utrikesministeriet – nu besatt av José Giral, en vänsterrepublikan och lojal vän till president Azaña – kontrollerades i själva verket av NKVD via de spanska kommunisterna, vilka fick sina förhållningsregler från huvudkvarteret i Valencia. Det är tveksamt om Giral kände till detta då han tillträdde, eftersom han, som vi sett, helt enkelt ärvde staben och dess olika beroenden från Álvarez del Vayo, men han måste säkert ha känt till Constancia de la Moras politiska sympatier när han utnämnde henne till chef för Byrån för Utrikes Press några månader senare.

Även om nyheterna om arresteringen av POUM-ledarna hade publicerats den 18 juni i *Mundo Obrero*, den kommunistiska dagstidningen i Madrid, så var det inte förrän den 22 juni som

¹⁷ I rättegången mot POUM-ledarna i oktober 1938, användes detta dokument, som helt klart var en förfälskning, som det viktigaste beviset av åklagaren (om åtalet, se Suárez, s 197), men anklagelsen om spioneri kunde man inte gå vidare med.

¹⁸ Den censurerade maskinskrivna kopian av min telefonerade rapport på engelska, stämplad av censorn, och den modifierade öppningsmeningen på en separat pappersremsa, har deponerats i Hoover Institution (se "Bolton, Dispatch from Valencia to the United Press, 18 June 1937"). Det är noterbart att *The Times* korrespondent (se not 16 ovan) också använde frasen "det är fastslaget" och att *New York Times* korrespondent inte uppgav någon källa i sin rapport från Madrid.

¹⁹ I samband med detta är det värt att komma ihåg att Ettore Vanni, den italienske kommunist som var chefsredaktör för *Verdad*, kommunistisk kvällstidning i Valencia, hävdar att "Valáiev" (omväxlande benämnd i denna bok som Belayev eller Vielayev), som var nära lierad med Orlov i Valencia, informerade honom när han åter mötte honom i Moskva 1940 om att han "organiserade den gigantiska komplotten, rättegången mot de spanska trotskisterna, och även fabricerade stora mängder fotografiskt material" (Vanni, *Yo, comunista en Rusia*, s 14).

kommunistpressen i Barcelona nämnde den påstådda spionorganisation som band POUM till general Franco. ”För ett par dagar sedan”, skrev PSUC-UGT-organet *Las Noticias* i Katalonien, ”upptäckte polisen i Barcelona en oerhört betydelsefull organisation vars uppgift är att spionera i olika länder... Den mest elementära försiktighet tvingade oss... att hålla tyst av hänsyn till denna viktiga polisaktion, i annat fall kunde vi ha förstört hela operationen. Men nu... kan vi ge våra läsare några fakta kring denna vittomfattande spionorganisation, vars främsta element hade infiltrerat POUM.

Polisens första åtgärd var att arresterar alla POUM-ledarna och ett stort antal utlänningar av båda könen, vilka, som det verkar, hade nära förbindelser med denna spiontjänst. För närvarande uppskattas antalet arresterade personer till trehundra.²⁰ ...När man intog partiets byggnader fann man så betydelsefulla dokument... att brottslingarna inte på något vis kan förneka sin skuld.

Under de veckor och månader som följde spred PCE och PSUC, i press och i tal, allt ymnigare sina fördömanden av POUM som spioner och förrädare och likställde dem med ”trotskisterna” och ”sabotörerna” i Sovjetunionen.

Den 25 juni deklarerade *Frente Rojo*:

Från krigets allra första början... vid möten, i pressen och i officiella regeringsorgan, krävde vårt parti ständigt att man skulle vidta åtgärder mot spioner, fascistagenter, och *agents provocateurs*. Om vi inte av historisk erfarenhet redan känt till hur fascistiskt spionage opererar, kunde vi fått tillräcklig kunskap genom att studera rättegångarna i SSSR [Sovjetunionen] mot trotskisterna och sabotörerna i Hitlers tjänst... Med ett ointresse och brist på uppmärksamhet som är straffbar [syftning på Largo Caballero] tilläts månader att gå utan att någon effektiv åtgärd vidtogs... Idag har dock denna attityd, under den nuvarande regeringen, korrigerats och vi har nu bevisen för det riktiga i våra anklagelser... Som vår kamrat Stalin beundransvärt framhöll för många år sedan, är trotskismen inte längre en fraktion inom arbetarrörelsen, utan ett band av mördare, sabotörer och spioner som betalas av och opererar under Gestapo. Är det förvånande att trotskisterna [i detta land], de så kallade POUM-isterna, vilka inte skiljer sig från renegaterna och förrädarna i SSSR, står i Francos tjänst? . Den nuvarande regeringen har slagit ner på spioner och förrädare och vi ska vara förvissade om att den obevekligt kommer att stärka sitt grepp. Framgången för vår sak kräver att vi inte visar någon svaghet eller tvekan. Var och en som tjänar fienden på ett eller annat sätt måste bestraffas.²¹

²⁰ Under de följande veckorna steg antalet arresteringar av POUM-medlemmar till ettusen, enligt en rapport av den regionala kommittén i Levante, ”Informe del Comité Regional de Levante del Partido Obrero de Unificación Marxista sobre la Represión llevada a cabo contra Dirigentes y Secciones del Partido” (Servicio Histórico Militar, Madrid, Armario 47, Leg. 71, Carpeta 10, Documento 1). En kopia av detta dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection. Antalet ettusen ges också av Katia Landau, *Le stalinisme en Espagne*, s 8. För namnen på några av POUM-medlemmarna i fängelse eller arbetsläger och andra som mördats, se *Independent News*, 22 nov. 1938; *Workers' Age*, 22 okt. 1938. I Barcelona agerade polisen med sådan snabbhet och effektivitet den 16 och 17 juni att POUM-ledarna och många av deras utländska supportere togs med överraskning. ”Man har gång på gång frågat oss ‘Hur var det möjligt att ett revolutionärt parti som POUM kunde bli så fullständigt och snabbt undertryckt?’” skrev Charles Orr, redaktören för *Spanish Revolution*, POUM:s engelskspråkiga bulletin. ”För det första var POUM sorgligt oförberett för underjordisk aktivitet... Under månader, men särskilt efter Majdagarna, hade förslag kommit från basmedlemmarna med krav om att man skulle förbereda illegal verksamhet... , men Nin och exekutivkommittén förblev som alltid optimistiska... Den andra orsaken ... finner man hos polisen. Ingen förutsåg, även om man kunde förvänta sig att en revolutionär marxist borde ha förutsett det, en så fantastisk välorganiserad polisaktion. Man kan säga att det aldrig i Spanien ... förekommit en så välorganiserad aktion. Och faktum är ju att den här inte var organiserad av spanjorerna, utan planerades och genomfördes under de ryska experternas direkta ledning. Vi såg och talade med dem i fängelserna.” (Charles Orr, ”Some Facts on the Persecution of Foreign Revolutionaries in ‘Republican’ Spain”. En kopia av detta dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.).

²¹ Liknande attacker mot POUM dök upp i all kommunistisk press genom hela kriget. Den intresserade läsaren kan konsultera *Frente Rojo*, *Mundo Obrero*, *Las Noticias*, *Trebalt*, och *Verdad* som täcker denna period.

Efter arresteringen av POUM-ledarna och de efterföljande häktningarna av många av partiets medlemmar och utländska sympatisörer,²² av vilka vissa avrättades eller utan formella anklagelser sattes i hemliga fängelser,²³ spreds repressionen till andra städer och inom kort även till POUM:s väpnade styrkor vid Aragon-fronten, där tjugonionde divisionen upplöstes.²⁴ Några medlemmar från divisionen tog sin tillflykt till CNT-enheter, andra fängslades eller avrättades, bland dem en av divisionens mest respekterade politiska kommissarier, Marciano Mena.²⁵ Många anslöt också sig till de regeringskontrollerade enheterna.

Reaktionen från CNT lät inte vänta på sig. I en lång kritisk artikel, med rubriken ”Får vi nu den första räkningen?”, förklarade CNT:s handelsminister i Largo Caballeros regering, Juan López, att även om han var motståndare till både de officiella och oppositionella kommunisterna så fylldes han av indignation när han såg hur män som ägnat hela sina liv åt kampen mot kapitalismen nu framställdes som Hitlers allierade.

Vår revolution får inte sjunka så djupt som till att göra elimineringen av antifascistiska partier till en etablerad praxis... Spanien har ännu inte in-tecknat sitt politiska oberoende till den grad att vi måste betala ett så högt pris för den hjälp som vi tar emot och uppskattar om den ges utan villkor, men som vi tvingas avvisa när man presenterar oss räkningen. Genom att skapa en ny odräglig förföljelse, kommer den spanska revolutionens själva själ att förgiftas.... Det lär inte komma som någon överraskning för de kommunistiska kamraterna om vi säger dem att till och med själva stenarna i Spanien kommer att resa sig mot er den dag det spanska folket inser faran i den importerade diktatur de representerar.²⁶

På den första årsdagen av det militära angreppet i Katalonien, publicerade *La Batalla*, i en underjordisk utgåva, följande manifest:

²² Se Víctor Alba, *El marxismo*, II, s 521-29, och Víctor Alba och Stephen Schwartz, *Spanish Marxism vs. Soviet Communism*, som innehåller en omfattande redogörelse för förföljelsen av utlänningar i POUM. Se också *Independent News*, 20 nov. 1937; Lois Cusick (Orr), ”The Anarchist Millennium: Memories of the Spanish Revolution, 1936-1937” (maskinskrivet manuskript, Hoover Institution), s 304-12; A. de Lizarra, *Los vascos y la república española*, s 144-45 (se not 65 nedan för inf. om denna bok); Helmut Ruediger, *Informe para el congreso extraordinario de la AIT, el día 6 de diciembre de 1937. Paris, 1937*; Charles Orr, ”Some Facts on the Persecution of Foreign Revolutionaries in ‘Republican’ Spain” (Hoover Institution, Bolloten Collection); och Suárez, s 87-99. Se också Landau, s 32-48, om arresteringen av POUM:s utländska supportere, inklusive henne själv och hennes make Kurt Landau (en tidigare trotskist, känd under pseudonymen Wolf Bertram), som senare mördades. För information om Kurt Landau, se *Ibid.*; Gorkin, *Caníbales políticos*, s 226-27, och Hans Schafranek i *Cahiers Leon Trotsky*, 1.º trimestre 1980, s 75-95. I ett brev till mig påpekade Katia Landau vissa felaktigheter i Hans Schafraneks artikel. En kopia av hennes brev har bifogats den tidigare nämnda utgåvan av *Cahiers Leon Trotsky* i Hoover Institution. För information om belgaren Georges Kopp, se *POUM: Hasta vencer o morir*, 8. Vad gäller den lilla gruppen Bolchevique-Leninistas, arresterades och torterades ledarna, Manuel Fernández Grandizo (G. Munis) och Adolfo Carlini, och skulle ställas inför rätta, men lyckades fly till Frankrike innan nationalisterna gick in i Barcelona i januari 1939. Se *Vanguardia* (Mexico City), jan.1939; *Socialist Appeal*, 21 jan., 3 mars, 28 maj 1939. Två andra trotskister, Erwin Wolf och Hans Freund (Moulin) arresterades också men försvann utan ett spår (Alba and Schwartz; Landau, s 45-47; Georges Vereeken, *The GPU in the Trotskyist Movement*, s 168-74).

²³ För lokalisering av några av dessa hemliga fängelser, se *La Batalla* (underjordiskt nr.), 27 nov. 1937 (Hoover Institution); *Independent News*, 4 dec. 1937; Julián Gorkin, *Caníbales políticos*, 183; Landau, s 14-27. Många år efter kriget erkände Santiago Carrillo, då han var sekreterare för PCE, att det fanns NKVD(GPU)-fängelser i Spanien (Santiago Carrillo, *Demain l’Espagne*, s 56).

²⁴ ”Nuestra gloriosa Division Lenin ha sido disuelta”, *La Batalla* (underjordiskt nr.), 14 aug. 1937 (Hoover Institution).

²⁵ See Gorkin, *Caníbales*, 195; Víctor Alba, *El marxismo en España, 1919-1939,II*, s 526; Josep Coll och Josep Pané, *Josep Rovira*, s 202; *Independent News*, 30 aug. 1937, 30 april 1938; *The New Leader*, 3 sept. 1937. Vissa POUM-medlemmar valdes ut för bestraffning i andra militära enheter. Ett speciellt upprörande och kallblodigt mord som begicks av två mexikanska kommunister, general Juan B. Gómez, kommandör för Nittioandra blandade brigaden, och den berömde mexikanske konstnären David Alfaro Siqueiros, kommandör för den motoriserade brigaden i södra zonen, har beskrivits av Siqueiros själv i *Me llamaban el coronelazo: Memorias*, s 333-6.

²⁶ *Nosotros*, 19 juni 1937.

Tolv månader efter den heroiska bragden... har horder av opportunisterna..., dödliga fiender till arbetarklassen, slagit ner likt en lavin på det revolutionära proletariats organisationer. Detta avskyvärda slödder skyddas och leds av de missbenämnda Spaniens Kommunistiska Parti och PSUC.

För att rättfärdiga sina brott, utnyttjar de skickligt de utslitna etiketterna ”okontrollerbara” och ”spioner”. Men sanningen är en helt annan. Suktande och ruttnande i olika fängelser i Barcelona – av vilka vissa är smutsiga fängelsehålor utan ljus och luft – sitter hundratals arbetare och bönder – flera av dem nyligen anlända från fronten och, för det mesta, anhängare till CNT och POUM...

De har inte begått något brott. Inget som i arbetarnas ögon är straffbart belastar deras samveten. De har fängslats av just den polis som står i tjänst hos kommunistpartiet och dess underavdelning PSUC, av det enkla skälet att de är militanter i organisationer som inte böjer knä ... inför de reaktionära bossar som bär kommunistiskt medlemskort.²⁷

George Orwell, som deltog i POUM:s milis och som lyckades fly från Barcelona under repressionen, skrev till en vän i juli 1937:

[Nästan] alla våra vänner och bekanta sitter i fängelse, och verkar att stanna där för evigt, utan att vara anklagade för annat än ”trotskism”. De mest fruktansvärda saker skedde även när jag gav mig iväg, massarresteringar, skadade män som drogs ut från sjukhusen och kastades i fängelse, människor som föstes ihop i smutsiga utrymmen där de knappt hade plats att ligga ner, fångar som slogs och var halvt utsultna etc., etc. För närvarande är det omöjligt att få ett ord om detta publicerat i engelsk press, man stoppar publikationer från ILP [Independent Labour Party] som är knutet till POUM.²⁸

Under aktionen mot POUM-ledarna den 16 juni var det viktigaste målet, och den förste som arresterades, partisekreteraren Andrés Nin,²⁹ Stalins mest eftertraktade byte.³⁰ Han var internationellt känd i arbetarkretsar, författare och översättare av ett flertal verk. Han hade innehaft en nyckelpost som huvudsekreterare för de spansktalande länderna, Italien och Frankrike i den Röda fackföreningsinternationalen Profintern, under dess tidiga dagar.³¹ Han förflyttades till ett av NKVD:s hemliga fängelser i närheten av Madrid, där han utsattes för fruktansvärd tortyr i ett fåfängt försök att få ur honom ett erkännande om spionage för Franco, Hitler och Mussolini.³² Han sågs aldrig mer till.

”Vad Stalin och hans hejdukar i NKVD önskade”, skriver Julián Gorkin, vid den tiden medlem i POUM:s dagliga ledning och en av dem som arresterades och fördes till Valencia,

var inte att blott och bart att ta livet av Nin och hans viktigaste kamrater..., utan att åtala oss i en offentlig rättegång, få vår beklännelse och en omedelbar avrättning, under täckmantel av republikansk legalitet – en rättegång efter samma mall som Moskvarättegångarna, och senare de i de så kallade folkrepublikerna. Denna legalitet kom till uttryck i det dekret som publicerades den 23 juni 1937³³ [ett par dagar efter arresteringen av POUM-ledarna] och vars svängrum var stort nog för att kunna fängsla, och även likvidera, alla opponenter till Negrín-regeringen... Dekretet hade inte godkänts av parlamentet. Dessutom var de tribunaler för spioneri och högförräderi som skapats genom dekretet sammansatta av tre civila och två militära ämbetsmän som regeringen själv hade utsett [och bemyndigat att hålla hemliga sessioner]. Dess diktatoriska, eller om man så föredrar, dess exekutiva karaktär är därför uppenbar. Dekretet framhåller följande brottskategorier: ”fientliga aktioner mot republiken, i Spanien eller utomlands; försvar eller propagering av nyheter och åsikter

²⁷ 19 juli 1937 (Hoover Institution).

²⁸ Brev till Rayner Heppenstall, som återges i Sonia Orwells och Ian Angus, *An Age like This: 1920-1940*, s 279.

²⁹ Gorkin, *El proceso*, s 108.

³⁰ Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, s 111.

³¹ För information om Nin, se kapitel 40, not 1.

³² *El proceso*, s 157, 171-73; Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, s 124-26. Se också *L'assassinat de Andrés Nin*, s 17-23, och Gorkins brev till mig den 25 feb. 1977 (Hoover Institution).

³³ *Gaceta de la República*, 23 June 1937.

som är skadliga för militära operationer och republikens rykte och auktoritet; möten och demonstrationer som syftar till att försvaga den allmänna moralen; demoralisering av armén eller underminering av den kollektiva disciplinen.” Straffen sträckte sig från fängelsestraff på minimum sex år [och en dag] till dödsstraff... Men allvarligast av allt var dekretets retroaktiva karaktär.³⁴

Polisaktionen mot POUM och det vittomfattande och skrämmande dekretet, vilket beredde vägen för hemliga förhör och ”mycket summariska processer” enligt etablerad militär rättsordning, fick Negrín-regeringens opponenter att reagera. I ett uttalande den 28 juni, riktat till republikens president, presidenten i Cortes, premiär-, inrikes- och justitieministern och till alla partiers och organisationers nationella kommittéer, protesterade Mariano Vázquez, på vägnar av CNT:s nationella kommitté, mot att den ”farliga kurs som inletts med elimineringen av POUM” skulle komma att följas av utträdning av andra mindre partier, och att justitieministerns dekret, som ”etablerade specialtribunaler med rättegångar bakom lyckta dörrar”, verkade vara ”ytterligare en eftergift” till PCE:s och Rysslands planer. ”Vi ser inte hur den spanska liberala oppositionen kan finna sig i detta.”³⁵ Samma dag tillkännagav Vázquez offentligt sin opposition mot dekretets politiska aspekt. Alla opponenter till regeringen, sade han, eller vem som helst som talar eller demonstrerar mot den, omfattas. ”Detta betyder till exempel att jag själv just nu är i fara, att jag imorgon kan bli arresterad och bakom stängda dörrar – så att ni inte ska känna till eller rodna inför de brott jag [påstås] har begått – skulle kunna dömas till sex månader och en dag i fängelse eller till döden.”³⁶ Och Durrutis Vänners tidning *El Amigo del Pueblo*, deklarerade:

Den spioneriprocess som på order av Komintern har kokats ihop mot kamraterna i POUM är skändlig. Och, paradoxalt nog, är det en katolsk minister som är halvt spanjor och halvt ryss [den basknationalistiske justitieministern Manuel de Irujo] som har anförtrotts beredningen av denna anrättning... Vi kommer inte att tolerera manövern mot POUM. Vi måste inse att det inte kommer att dröja länge innan det är militanter i CNT och FAI som står inför samma tribunal.³⁷

CNT och FAI hade goda skäl att vara på sin vakt, även om krossandet av deras organisation inte omedelbart stod på dagordningen. Strax efter arresteringen av POUM-ledarna lät PCE:s agit-prop-avdelning påskina att de dokument man hittat i POUM:s byggnader tillhandahöll ”tillräckliga bevis för trotskisternas förräderi.” Man fortsatte sedan att utmana CNT. ”Vad säger nu de kamrater i CNT som offentligt gått ut till försvar av trotskisterna? Vad säger nu de CNT-tidningar som har skyddat och försvarat POUM? Efter de överväldigande bevis för trotskisternas förräderi som polisen upptäckt, måste var och en som idag vågar höja sin röst till deras försvar betecknas som medbrottsling... [De] anarkistiska kamrater som kanske godtroget har försvarat POUM måste göra offentliga och kategoriska deklarationer om sina misstag och kräva oförsonlig bestraffning av förrädarna med samma lojalitet och energi som krävs av alla sanna antifascister.”³⁸

Dekretet fördömdes skarpt av POUM:s utländska vänner. En ihärdig kampanj drevs i Europa och Amerika för att rädda partiets ledare. ”Det dekret som POUM:s ledare nu anklagas under utfärdades... efter att de begått de ‘brott’ som de nu anklagas för”, deklarerade *Workers’ Age*, organ för Kommunistiska Partiet i USA (Oppositionen), vilket liksom det brittiska Independent Labour Party hade förbindelser med POUM genom International Bureau for Revolutio-

³⁴ *El proceso*, s 157-58. Jag har personligen verifierat denna analys av dekretet, vilket publicerades i *Gaceta de la República*, 23 June 1937. Det antogs av ministeriet och skrevs under av Manuel de Irujo, den basknationalistiske justitieministern, den 22 juni. Det går inte att få reda på om Irujo, när dekretet publicerades, förstod att det skulle användas retroaktivt mot POUM-ledarna. För anarkosyndikalisternas kritik av dekretet, se *CNT*, 23 juli 1937.

³⁵ *Boletín de Información, CNT-FAI*, 7 juli 1937. Uttalandet är daterat 28 juni 1937.

³⁶ Tal som hölls den 28 juni 1937 (*Fragua Social*, 2 juli 1937).

³⁷ 12 aug. 1937.

³⁸ *Nuestra programa y el de la CNT*, s 54, n. 1.

nary Socialist Unity. ”Med andra ord, POUM-ledarna åtalas under en *ex post facto*-lag, en grov akt av juridisk tyranni under den liberala demokratis fana som stalinisterna låtsas hålla så helig.”³⁹

En internationell deputation under ledning av James Maxton, parlamentsledamot och ordförande i Independent Labour Party, och som representerade partier anslutna till Internationella Byrån från flera länder, besökte Spanien för att pressa regeringen till att leta upp Andrés Nin och arrangera legalt skydd, inklusive en offentlig rättegång, för de POUM-ledare som arresterats. Under delegationens första besök i augusti avslöjade försvarsministern Indalecio Prieto regeringens dilemma när han klargjorde för de franska delegaterna Marceau Pivert och Daniel Guérin att deputationen bara representerade ”de länder som har gjort föga för Spanien” medan ”ryssarna sänder vapnen som gör att den spanska republiken kan göra motstånd.” Genom denna insinuation fick medlemmarna i delegationen ”det tydliga intrycket av att ministern anspelade på den politiska kompensation som Ryssland krävde i utbyte mot deras stöd.”⁴⁰

Då man inte nådde någon framgång besökte en andra delegation Spanien i november. Den bestod av professor Felicien Challaye från Paris universitet och John McGovern, parlamentsledamot för ILP. ”[Vi] hörde inget om rättegången fram till slutet av november”, rapporterade McGovern, ”och vi upprördes kraftigt, inte bara av de fortsatta fängslandena, utan av att personer försvann och av de öppna dödshoten mot Señor [Benito] Pabón, den berömde spanske advokat som engagerat sig i försvaret av POUM-fångarna [och som tvingades att fly utomlands]. Bevisen på Tjekans [hemliga polisen] brutalitet hopade sig.”⁴¹

Även om justitieministern Manuel de Irujo försökte vara hjälpsam, var han maktlös när det gällde att få tillstånd för delegationen att besöka POUM-fångarna. ”Masken var av”, skrev McGovern:

Vi har dragit undan slöjan och visat var den verkliga makten ligger. Ministrarna var villiga, men maktlösa. Tjekan var ovillig, och det var den som hade makten. Vi insåg att om vi pressade på mer, skulle vi själva vara i fara... Som tack för rysk vapenhjälp har man gett Komintern denna tyranniska makt, och de använder den till att fängsla, tortera och mörda socialister som inte accepterar Kominterns linje.... Det är min fulla övertygelse, erhållen genom studier och erfarenhet av Kominterns taktik, att det är en kriminell dårskap att hjälpa dem till en position inom arbetarrörelsen. För min del kan jag varken ursäkta eller urskulda deras agerande. Mänsklig anständighet kräver att deras brutala metoder avslöjas.⁴²

De kommunistiska metoderna stod i kontrast till de moderata mål som partiet bekände sig till och hade en fördärvlig effekt i de demokratiska länder vars hjälp man sökte. I ett brev till den centrala PSOE-ledningen, deklarerade Enrique de Francisco, en välkänd ledare för Agrupación Socialista Madrileña och supporter till Largo Caballero, att stora delar av den liberala och proletära opinionen har uppfattat ”en kommunistisk hegemoni” i regeringen och att nyligen händelser inom allmänna ordningens område ”väckt världens samvete”.⁴³ Samtidigt hävdade Largo Caballeros språkrör *La Correspondencia de Valencia*, att PCE:s ”föraktliga exkluderande politik” bar ansvaret för nedgången i entusiasm inom demokratiska kretsar utomlands och att varken de demokratiska länderna själva eller de folkliga massorna kunde inspireras av

³⁹ 29 sept. 1937. Se också *The New Leader*, organ för Independent Labour party, 13 dec. 1937.

⁴⁰ *Le Populaire*, 7 sept. 1937. Se också delegationens rapport publicerad i *Independent News*, 15 Dec. 1937.

⁴¹ John McGovern, M.P., *Terror in Spain*, s 5. Pabón var deputerad i Cortes för Saragossa och representerade det lilla Partido Republicano Federal och hade innan kriget verkat som försvarsadvokat för CNT. I december 1936 blev han generalsekreterare för Aragons regionala advokatråd och syndikalisternas partiledare.

⁴² *Ibid.*, s 13.

⁴³ Araquistáin Papers, 73/117. Brevet antogs av Agrupación Socialista den 21 augusti 1937.

ett land där kommunisterna genom ”påtryckningar och kontroll” utövade vad som i själva verket var ”en kommunistisk propagandadiktatur.”⁴⁴

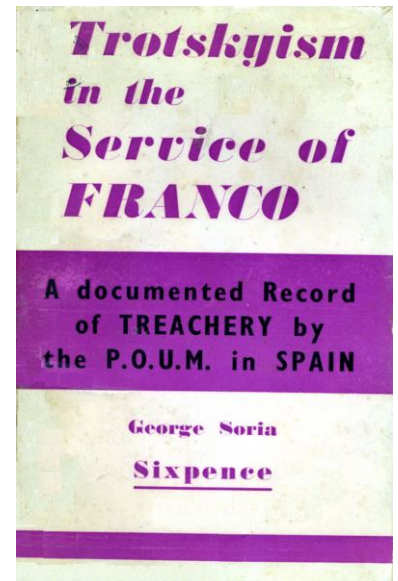
I sitt berömda (och sista) tal i Spanien, i Teatro Pardiñas i Madrid i oktober 1937, tog Largo Caballero tillfället i akt att poängtera vilken skada som republikens sak lidit utomlands. ”Ni vet alla”, sade han,

att det funnits olyckliga fall, som ännu inte har blivit lösta, med personer som har försvunnit genom aktioner från element som inte ingår i regeringen och som representerar en stat inom staten. Saker har nått en sådan nivå, kamrater, att representanter från Internationalerna [den Internationella Byrån och Andra Internationalen] har kommit till Spanien för att få fram sanningen, och de har sagt mig personligen: Efter vad som hänt kan vi inte uppamma någon entusiasm utomlands bland våra kamrater, eftersom de misstänker att de som har inflytande och som dominerar här är kommunistiska element – så säger de uttryckligen – och alla undrar om deras hjälp till Spanien bara skulle leda till att kommunister kom att styra dess öde.⁴⁵

Under tiden hade Andrés Nins öde avgjorts. Han hade förts till ett hemligt fängelse i Alcalá de Henares, nära Madrid. När hans torterare misslyckats med att få ur honom den önskade beaktelsen för att kunna hålla en skådeprocess i Spanien, hade de inget annat val än att göra sig av med honom. Julián Gorkin hävdar att Enrique Castro, en gång medlem i kommunistpartiets centralkommitté, försäkrat honom, efter att han lämnat partiet, att ”den person som avrättade Nin” hade varit hans tidigare kamrat i Femte Regimentet, Carlos Contreras (Vittorio Vidali), och att Orlov hade valt ut honom som ”sin närmaste medarbetare i Nin-fallet.”⁴⁶ Men då Nin var internationellt känd måste hans försvinnande ha en förklaring. Således, enligt tidigare politbyråmedlemmen Jesús Hernández, simulerade Vidali en nazi-attack som skulle ”befria” Nin ur hans hemliga fängelse i Alcalá de Henares. Det fingerade anfallet utfördes av tio tyska medlemmar i Internationella Brigaderna. De förde bort honom och lämnade efter sig komprometterande dokument som skulle avslöja hans förbindelse med den nazistiska hemliga polisen.⁴⁷

Att Nin befriats av Gestapo var den version som kommunisterna höll fast vid närhelst frågan ”Var finns Nin?” ställdes. Det var faktiskt samma version som Vidali själv försökte övertyga mig om när jag träffade honom i Mexico 1939. Det var också den som Michail Koltzov gav. ”Den anklagade Nin...”, skrev han, ”blev fräckt bortförd av en grupp beväpnade fascister, spanjorer och tyska gestapo-agenter, som bröt sig in i det lantliga transitfängelse där han tillfälligt hölls under mycket svag bevakning.”⁴⁸

En inte helt olik version av Nins befrielse, som inte explicit nämner Gestapos påstådda inblandning, publicerades av en av de mest nitiska prosovjetiska propagandisterna under denna tid, den franska kommunistiska dagstidningen *L'Humanites* representant i Spanien, Georges Soria. Han skrev en serie artiklar i Kominterns organ *Inter-*

⁴⁴ 24 aug. 1937.

⁴⁵ Francisco Largo Caballero, *La UGTy la guerra*, s 16-17.

⁴⁶ *El proceso*, s 15, s 168, och not 1. För en profil av Vidali, se Gorkin, *L'assassinat de Trotsky*, s 167-73; också Benjamin Gitlow, *The Whole of Their Lives*, s 270.

⁴⁷ *Yo fui un ministro de Stalin*, s 126. Som svar på denna anklagelse, sade Vidali till Giorgio Bocca, författare till en biografi om Palmiro Togliatti: ”Många saker har sagts om mig, men detta är en dumhet. Varför sätta upp en sådan teaterscen? På den tiden, om en anarkist eller POUM-ist måste avrättas, gjordes det utan så mycket väsen. Kan du begripa varför jag då behövdes?” (enligt Francesc Bonamusa, *Andreu Nin y el movimiento comunista en España, 1930-1937*, s 377). Se också Vidali, *La caduta della repubblica*, s 62-71, där han ger sin version av Nin-affären.

⁴⁸ Artikel i *International Press Correspondence*, 4 sept. 1937. Se också Koltsov i *Pravda*, 25 aug. 1937.

national Press Correspondence,⁴⁹ vilka senare publicerades i en broschyr med titeln *Trotskyism in the Service of Franco*. Fyrtio år senare, i ett försök att frånta de spanska kommunisterna ansvaret för Nins död, slog han dock fast att ”de anklagelser som framfördes mot Nin i Spanien, i form av en ramsa ‘Var är Nin? I Salamanca eller Berlin!’”, var ”helt klart ... en utvidgning till den internationella arenan av de metoder som var de mörkaste inslagen i det som senare har kallats stalinism.” Det framgick klart av mängden bevis, tillade Soria, att Nins försvinnande hade sin grund i ”den olycksbådande figuren Orlovs ränker.” Denna ”flagranta inblandning i Spaniens interna affärer fick allvarliga följder”:

PCE förnekade energiskt varje samröre med saken. Men detta hindrade inte att den polemik som följde grumlade PCE:s relationer med andra partier och organisationer. Från en historisk ståndpunkt ger denna fråga upphov till två alternativ: (1) Att anklagelsen mot POUM:s ledare, bland dem Andrés Nin, för att vara ”agenter för Gestapo och Franco”, inte var något annat än ett påhitt, eftersom det var omöjligt att finna det minsta bevis. (2) Även om POUM-ledarna varken var agenter för Franco eller Gestapo, så är det sant att deras ihärdiga kamp mot Folkfronten spelade Caudillions [general Franco] spel som *nolens volens*.⁵⁰

Sorias försök – såväl som andra skribenters – att frita PCE genom att lägga över ansvaret för korståget mot POUM och för Nins försvinnande på fenomenet ”stalinism” – i linje med den kommunistiska trenden på 70-talet mot avstalinisering⁵¹ – håller inte för en seriös granskning; ty kampanjen drevs med religiös nit av varje ledare i partiet och av varje kommunistisk dagstidning och tidskrift, både lokal och nationell, från inbördeskriget första månader. Att rötterna till kampanjen fanns i Moskva är inte det väsentliga, eftersom, som POUM-ledaren Ignacio Iglesias senare anförde: ”[om] repressionen mot POUM och mordet av Nin, som den stalinistiska polisen föröfvade, var möjliga, så var detta en följd av det entusiastiska och helhjärtade samarbetet mellan de spanska kommunisterna i PCE, PSUC och JSU, vilka arbetade samstämmigt.”⁵²

Det var partisekreteraren José Díaz, som vi tidigare nämnt, som omedelbart efter Majhändelserna – bara fem veckor före kuppen – deklarerade att POUM var ”ett gäng spioner och *provocateurs* i den internationella fascismens tjänst” och att den trotskistiska ”ohyran” skulle rensas ut i alla civiliserade länder. Som vi också nämnt, sade han dessutom att kuppen var beordrad av den kommunistiske säkerhetschefen generallöjtnant Ortega efter hemliga instruktioner från NKVD och verkställd av Burillo, den kommunistiske polischefen i Barcelona, och att det också var den spanska kommunistiska polisen som förde Andrés Nin till det hemliga fängelset i Alcalá de Henares, där han skulle möta sitt öde.

Exakt hur Nin dog har aldrig fastställts. Det är inte heller med säkerhet känt om han dödades i Spanien eller skeppades till Ryssland levande eller död. Den moderate socialisten Juan-Simeón Vidarte, då vice inrikesminister, återger i sina memoarer att han och inrikesministern Zugazagoitia sände en speciell polisagent till Madrid för att undersöka Nins försvinnande. Agenten rapporterade att Nin hade förts till en privat bostad i Alcalá de Henares som användes som ”kommunistisk tjekabas” och varifrån ”skrik och jämmer” hade hörts, och att en morgon en stor bil lastade in en trälåda och sedan körde till Alicante, där den stannade intill ett sovjetiskt fartyg och, som agenten menade, Nin lämnade Spanien levande.⁵³

⁴⁹ 16 okt. 1937-4 dec. 1937.

⁵⁰ Georges Soria, *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, III, s 78-79.

⁵¹ En av dessa författare är den välkände prokommunistiske historikern Manuel Tuñón de Lara (se *Historia de España*, IX, s 368).

⁵² Artikel av Ignacio Iglesias i *NADA, Cuadernos Internacionales*, nr.1 (Våren 1979).

⁵³ *Todos fuimos culpables*, s 728-29. [Sedan Bolloten skrev detta har en hel del ny information, bl a hämtade från sovjetiska arkiv, kommit fram om Nins öde. Se artikeln [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) för detaljer om detta – *Red anm*]

Fyrtio år senare fick denna version ett visst stöd, men på inget sätt definitivt, från en viss Javier Jiménez, som då han intervjuades av *Cambio 16*, en veckotidning i Madrid, hävdade att han hade tillhört en specialpolisenhets i Madrid som sänts till Barcelona vid tiden för attacken mot POUM. Han påstod inte bara att han i Madrid hade bevittnat fabriceringen av dokument med Nins signatur, ämnade att binda POUM till spionage för fienden, utan att han efter kriget hade träffat den chaufför som kört honom och andra medlemmar i enheten till Barcelona och att denne erkänt att han senare hade fört Nin från Alcalá de Henares till Valencia, ”där ett sovjetiskt fartyg väntade”.⁵⁴

Vilket än Nins öde var, så höll kommunisterna och deras vänner envist fast vid deras version om att han hade befriats av en nazistisk kommandogrupp. Gestapo, hävdade de, kunde inte riskera att få en så värdefull agent förhörd om sina aktiviteter i Spanien av den republikanska polisen.⁵⁵

NKVD-chefen Alexander Orlov, som flydde till USA 1938 och senare avslöjade och fördömde många av Stalins och NKVD:s våldsbrott utomlands, höll tyst om de brott som begåtts i Spanien. Ingenstans i hans böcker, artiklar eller vittnesmål inför USA:s Senats kommitté, nämner han POUM eller Andrés Nins försvinnande. I ett privat samtal många år efter sin flykt, på en direkt fråga från Bertram D. Wolfe: ”Hade Ni något med Nins försvinnande att göra?”, svarade Orlov att det hade han inte, att han inte ens kände honom, att hans roll i Spanien hade ”begränsats till kontraspionage och gerillakrig i rebellterritorier” – hans summariska beskrivning av sina aktiviteter⁵⁶ – och att han aldrig hade getts något ”mord-uppdrag”.⁵⁷ Man kunde naturligtvis inte förvänta sig att han skulle anklaga sig själv. Det är också osannolikt att han personligen mördade Nin; det fanns andra som kunde göra jobbet.

Efter publiceringen av hans artikel ”De hemska hemligheterna under Stalins styre” i *Life* 1953, förnekade Orlov att han haft något att göra med mordet på Nin. Förnekandet gjordes på Orlovs vägnar av *Lifes* utgivare, som svar på ett brev från Jaume Miravittles, en katalansk liberal republikan: ”Han kunde inte ha skött sitt ‘diplomatiska’ arbete (att leda kontraspionage och gerillaaktiviteter) om han också blandade sig i avrättningar. Dessa genomfördes, säger Orlov, av en grupp hemliga likvidatorer som sänts från Moskva, av vilka en, Bolodin, förmodligen var den agent som tog livet av Andrés Nin.”⁵⁸ Men femton år senare, som svar på Stanley G. Paynes ofta citerade fråga, lade Orlov hela skulden på de spanska kommunisterna och undvek varje antydning om att Kreml, genom sin NKVD-apparat i Spanien – för vars aktiviteter han som operativ chef självklart måste hållas ansvarig – på något sätt skulle ha varit inblandad. ”Ledarna för det spanska kommunistpartiet”, hävdade han, ”hade egna intressen gentemot POUM” och ”Nins försvinnande handlade om politisk hämnd”.⁵⁹

Andrés Nins försvinnande var ett tungt moraliskt slag mot Negríns administration, vilken hade hoppats skapa sig rykte för konstitutionell ordning i västvärlden. Premiärministerns skrivbord var belamrat med telegram och brev med protester från utlandet.⁶⁰ Negrín störcdes av den internationella uppståndelsen och han var till en början ursinnig över den skamfläck

⁵⁴ 10-16 okt. 1977.

⁵⁵ Se till exempel Manuel Azaña (citerande Negrín), *Obras completas*, IV, s 692; Zugazagoitia (citerande Antonio Ortega), s 278-79, och 280-81.

⁵⁶ Se till exempel hans artikel i *Reader's Digest*, nov. 1966, och hans bok, *The Secret History of Stalin's Crimes*, s x.

⁵⁷ Information jag fått från Wolfe.

⁵⁸ Artikeln var publicerad den 15 april, och Miravittles brev tillsammans med *Lifes* svar den 11 maj. För vidare information, se Juame Miravittles, *Episodis de la guerra civil espanyola*, s 192-94.

⁵⁹ Orlov, ”Answers to the Questionnaire of Professor Stanley G. Payne”, april 1968, s 8-9.

⁶⁰ Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, s 119.

hans regering fått redan några månader efter installationen.⁶¹ Om man ska döma efter Vidartes memoarer, så hade Negríns bekymmer mer att göra med repressionens illegala natur än repressionen i sig. ”Jag trodde vid den tiden, och tror fortfarande efter mer än trettio år”, skriver Vidarte, ”att det förmodligen fanns någon slags tyst överenskommelse mellan Negrín och kommunisterna, genom vilken de i utbyte mot deras ovillkorliga politiska stöd, och för vapensändningarna som Spanien behövde mer än någonsin efter förlusterna av Malaga och i norr,... han skulle tillåta dem att *inom lagen* utföra likvidationen, beordrad av Stalin, av ett rivaliserande parti som tagit till vapen mot regeringen.”⁶² Att Negrín redan innan han blev premiärminister hade backat upp kommunisternas krav om upplösning av POUM framgår klart av hans ställningstagande under kabinettkrisen den 13 maj, och har bekräftats av Manuel Azaña.

Jesús Hernández – som hävdar att han var ovetande om omständigheterna kring Nin och att han hade motsatt sig NKVD:s operation mot POUM, eftersom det skulle framkalla en ”oerhörd politisk skandal” och att inrikesministern Zugazagoitia inte hade informerats⁶³ – bekräftar Negríns upprördhet när han fick kännedom om Nins försvinnande.

”Vad har ditt folk gjort med Nin?” frågade Negrín honom. ”Med tydlig ilska berättade Negrín för mig att inrikesministern informerat honom om en hel serie övergrepp som den sovjetiska polisen begått i Barcelona, där de uppträdde som om de var i sitt eget land, och inte ens som en akt av artighet informerade de spanska myndigheterna, med arrestering av spanska medborgare, som förflyttades från en plats till en annan utan juridisk befogenhet och som sattes i privata fängelser helt utan kontroll av legala myndigheter... Jag visste inte vad jag skulle svara honom. Jag kunde ha sagt honom att, som gag precis som han... också undrade var Nin fanns och att jag avskydde Orlov och hans polisgäng. Men jag bestämde mig för att inte göra det. Jag kunde föreställa mig den storm som skulle drabba vårt parti och beslutade mig för att försvara det, även om, i detta fall, försvaret av partiet innebar att försvara ett möjligt brott.”⁶⁴

Även om det inte finns någon bekräftelse på att Hernández var så okunnig som han hävdar, så är det ingen tvekan om Negríns inledande reaktion. Det finns inte heller den minsta tvekan om Zugazagoitias och justitieministern Manuel de Irujos upprördhet. De kunde inte lokalisera Nin i något av de officiella fängelser som regeringen administrerade. Irujo påstår att han utnämnde en speciell domare för att hantera fallet, att han beordrade arrestering av ett ”stort antal poliser som var misstänkta”, att några av dem ”tog sin tillflykt till den ryska ambassaden”, och att några dagar senare en specialpolis enhet (*brigada especial*) försökte att arresterera domaren. Det var då som Irujo tog upp frågan ”rakt på sak” under två av ministeriets möten och hotade med att avgå.⁶⁵

De två ministeriemötena där Nins försvinnande diskuterades beskrevs av inrikesministern som ”nästan vilda”.⁶⁶ Enligt Hernández ville ministern veta om hans jurisdiktion skulle ”beslutas på inrådan av vissa sovjetiska tekniker.”⁶⁷ ”Den kommunistiske ministern”, vittnar Zugazagoitia, ”försvarade passionerat sin kollega [säkerhetschefen Ortega]. Jag deklarerade att säkerhetschefen kunde stanna på sin post, men i så fall skulle jag lämna min. Prieto tog

⁶¹ Information som jag fick i Valencia i slutet av juni 1937.

⁶² *Todos fuimos culpables*, s 731 .

⁶³ *Yo fui un ministro de Stalin*, s 91, 97, 101. På sid. 90-94 i denna bok återger Hernández en lång, hätsk diskussion som han hävdar att han hade med Orlov angående operationen mot POUM. Men då hans beskrivning av Orlov inte är korrekt, måste hans vittnesmål tas med stor försiktighet.

⁶⁴ *Ibid.*, s 109.

⁶⁵ A. de Lizarra, s 150. Denna bok baseras i stort på justitieministerns minnen. Andrés María var hans bror och private sekreterare.

⁶⁶ Zugazagoitia, s 281.

⁶⁷ *Yo fui un ministro de Stalin*, s 112.

klar ståndpunkt och förebrådde kommunisterna för det sätt som de fört debatten på och deklarerade, till stöd för min sak, att även han skulle lämna sin post om Ortega inte byttes ut.”⁶⁸

”Ingen [i ministären] trodde på vår ärlighet”, skriver Hernández, ”när vi hävdade att vi inte kände till vad som hänt Nin. Vi försvarade närvaron av sovjetiska ‘tekniker’ och ‘rådgivare’ som ett uttryck för ‘oegennyttig’ hjälp.... Vi framhöll åter hur mycket vapenhjälpen och stödet internationellt från Sovjet betydde för vår sak. Då atmosfären fortsatte att vara fientlig... Kompromissade jag genom att gå med på att general Ortega utsågs till syndabock och avsattes för att han överskridit sina befogenheter och för att han inte i vederbörlig ordning informerat ministern, men jag hotade också att offentliggöra alla POUM-dokumenterna och namnen på alla de personer inom och utom regeringen som med ‘enkla procedurfrågor’ skyddade spioner från det partiet.” Denna taktik var ”demagogisk och illojal”, erkände Hernández. ”Negrín var försonande och föreslog att debatten skulle uppskjutas tills... vi hade fått alla de bevis som de kommunistiska ministrarna refererade till och att inrikesministeriet kunde ge oss konkreta uppgifter om vad som hänt Nin. Vi hade ridit ut den första och mest riskfyllda stormen!”⁶⁹

Generallöjtnant Ortega ersattes i generaldirektoratet för säkerheten av den moderate socialisterna Gabriel Morón,⁷⁰ vilken som läsaren redan vet, hade utnämnts till posten som vice-direktör av Zugazagoitia, för att hålla honom underrättad om ”vadhelst som må ske” i polisdepartementet. Men hans nya befattning, som bara varade några månader, var olycksalig från början, då hans ansträngningar för en kraftig omorganisering i poliskåren ”stoppades genom kommunisternas motstånd”. Detta enligt hans avslöjande men föga kända memoarer.

Kommunistpartiet, hävdar han, beslöt att ta till varje möjlig åtgärd, till och med att försöka ”få mig ‘utkastad’ från departementet.” De lyckades med detta på grund av de socialistiska ministrarnas ”feghet, medlöperi och bromsande i den skandalösa affären [ang. Andrés Nin].” Morón far ut med särskild häftighet mot försvarsminister Indalecio Prieto, den mest inflytelserike politikern i regeringen, med vars centristiska PSOE-fraktion han alltid hade identifierats: ”Bättre än någon annan kunde han tagit tillvara det tillfälle som erbjöds honom för att en gång för alla göra sig av med det kommunistiska inflytandet i säkerhetsdepartementet ... Men faktum är att den berömde parlamentarikern inte var ett dugg intresserad.”⁷¹

Morón hade också hårda ord att säga om Manuel de Irujo, justitieministern: ”Herr Irujo, hela ministären, den allmänne åklagaren och jag, visste mycket väl var man kunde hitta den enskilde person som var ansvarig för bortförandet av Nin.” Men Irujo och domarna under honom, hävdar Morón, trodde de kunde slippa ifrån sitt ansvar genom att överlämna lagens arm till lägre polismyndigheter. Morón meddelade Zugazagoitia att om han verkligen tänkte ställa den person som var direkt ansvarig för Nins försvinnande inför rätta, så hade han vidtagit alla nödvändiga åtgärder för detta. ”Men inrikesministern, djupt bedrövad och förbittrad av den påfrestande situation som han hade fångats i, beslutade att inget mer kunde göras. Det var under dessa omständigheter som jag lämnade generaldirektoratet för säkerheten.”⁷²

Ministrarnas ängslighet visade att det var uppenbart att de inte var intresserade av att undersöka Andrés Nins försvinnande alltför noga. Bekräftelsen kommer från Vidarte, vice inrikessekreteraren: ”‘Då premiärministern är så bestämd på att få reda på sanningen, kan du säga honom att Andrés Nins bortförande planerades av italienaren [Vittorio] Codovila, kommandant Carlos [Vittorio Vidali], Togliatti och ledarna för kommunistpartiet, inklusive [parti-sekreteraren] Pepe Díaz. Ordern att tortera honom gavs av Orlov. Berätta detta för Negrín.

⁶⁸ Zugazagoitia, s 281.

⁶⁹ *Yo fui un ministro de Stalin*, s 113.

⁷⁰ I en kommuniké som utfärdades den 19 juli, deklarerade inrikesministern: ”Försvarsministern har uttryckt sin omedelbara önskan till regeringen att generallöjtnant Ortega ska återuppta de militära aktiviteter han temporärt uppsköt när regeringen utnämnde honom till att leda generaldirektoratet för säkerheten” (*Adelante*, 21 juli 1937).

⁷¹ *Política de ayer*, s 100-102, 104-5.

⁷² *Ibid.*, s 102-4.

Om han vill att jag ska arresteras dem, ska jag sätta dem alla i fängelse redan imorgon.' Ministern var konfunderad. På grund av de politiska implikationerna en sådan arrestering skulle medföra, avstod han från att ge någon kommentar. Tveklöst måste han ha meddelat [Dr. Negrín] omedelbart, och frågan om ansvaret för Nins bortförande eller dödande nämndes inte igen. Och vid det stannade det."⁷³

Inrikesminister Zugazagoitia och andra ministrars tvekan inför att agera kraftfullt, visade att de, trots sin inledande upprördhet över Nins försvinnande, var ovilliga att fullfölja utredningen till dess yttersta konsekvens – avslöjandet av Alexander Orlov och hans nära medarbetare – av rädsla för att sätta sig upp mot Sovjetunionen, den enda vapenleverantören och väktaren av det spanska guldets. Om det är sant, som Prieto senare hävdade, att när Zugazagoitia satte igång en utredning om Nins försvinnande och "den skamliga sanningen höll på att avslöjas" gav Negrín order om att den skulle läggas ner,⁷⁴ så är det också sant att premiärministern uttryckte det tillstånd av underdånighet och gagnlöshet som paralyserade ministären. Bara ett par veckor senare, den 14 augusti, utfärdade inrikesministern, i ett försök att tysta varje kritik av Sovjetunionen i pressen, en kraftig varning som gjorde klart att regeringen aldrig seriöst skulle utreda Nins försvinnande och avslöja dess sovjetiska källa.

Efter att ha slagit fast att det verkade finnas "avsiktliga försök att förolämpa en exceptionellt vänskaplig nation, och på så sätt skapa svårigheter för regeringen", påpekade varningen att några tidningar hade likställt SSSR med de länder "som invaderar det nationella territoriet." "En sådan överdrift, vilken är fullkomligt klandervärd, kan inte tillåtas av censuren och måste genast upphöra." Om ordern inte åttlyddes "utan betänkligheter" skulle den förolämpande tidningen stoppas för evigt och censorn som släppt igenom påståendet skulle ställas inför "den specialtribunal som handhar sabotagebrott."⁷⁵

Det var ingen tillfällighet att den kommunistiska tidningen *Frente Rojo* tre dagar tidigare varnade Largo Caballeros språkrör *La Correspondencia de Valencia* för varje fortsatt kritik av SSSR:

Se upp, ni antikommunister i *Correspondencia de Valencia*! Ni sätter det spanska folkets intressen på spel när ni tillåter er att ryckas med av ert hat och er skadeglädje! Sovjetunionen, dess regering och dess folk har en speciell plats i alla spanjorers hjärtan. Det är inte längre tillåtet för någon att göra dem till mål för förolämpningar, förtal eller giftiga nålstick. Nog nu! Folket kommer att hålla dem räkning, de som tror att de kan angripa och skada dets käraste vän, dets mest ståndaktiga försvarare, som bistår det av fullständig osjälviskhet och självuppoffring. Deras motiv är att uppamma misstänksamhet och misstroende mellan våra två folk. Ingen fiende till Sovjetunionen, ingen fiende till det spanska folket kommer att längre tillåtas att göra som han vill. Folket är vaksamt och beslutet att tysta dem.⁷⁶

Men de mest förödande och hotfulla attackerna mot Sovjetunionen var utom räckhåll för presscensuren. De kom i de flygblad och tidningar som cirkulerade i hemlighet, från hand till hand. Den 14 augusti angrep *La Batalla*, i ett underjordiskt nummer, "den sovjetiska polisens inblandning" och slog fast att "en specialpolis[enhet] som är nära lierad med den stalinistkontrollerade spanska polisen har undergrävt staten till en sådan grad att ämbetsmännen i regeringskontoret knappt kontrollerar någonting och att stalinismen, bakom deras ryggar och komprometterande dem, agerar på ett kriminellt sätt". I Santa Ursulas polisstation, hävdade *La Batalla*, fanns element från den ryska hemliga polisen som samarbetade med "inhemska

⁷³ *Todos fuimos culpables*, s 732-33.

⁷⁴ *Convulsiones*, II, s 117. Prieto hävdar att han hörde detta av Zugazagoitia efter att han (Prieto) hade lämnat regeringen. Se också Indalecio Prieto, "Reply to Jordi Arquer's questionnaire" (Hoover Institution, Bolloten Collection).

⁷⁵ *El Socialista*, 15 aug. 1937.

⁷⁶ 11 aug. 1937.

stalinister” och som importerat nya metoder för tortyr ”för att med smärta och terror få fram uttalanden och erkännanden som tjänar stalinismens ruttna politik... Allt vi säger är känt i Valencia. Det är känt av inrikesministern och hela regeringen. Men justitieministern och inrikesministern kan bara agera i hemlighet..., eftersom de är fångar i en regering som hålls som gisslan av stalinisterna, vilka mutar dem med sovjetiskt bistånd på det mest skamfulla sätt för att strypa vår revolution.”⁷⁷

Inför det faktum att inrikesministeriet och säkerhetsdepartementet, enligt ministern själv, var ”nästen för spioner och medlöpare till GPU [NKVD]”,⁷⁸ är det inte förvånande att avlägsnandet av general Ortega bara var en mindre eftergift som hade liten inverkan på det kommunistiska inflytandet inom säkerhetstjänsten och att Gabriel Morón, Ortegas efterträdare, snart skulle tvingas lämna säkerhetsdepartementet.

Även om Nin-skandalen besvärade de spanska kommunisterna, var deras obehag bara en mindre olägenhet. Det som räknades var att Kremls huvudsakliga mål – utraderingen av POUM, dess mest påfrestande kritiker – hade uppnåtts. De flesta av ledarna i POUM:s exekutivkommitté satt i fängelse, många av dess mindre kända militanter och utländska sympatisörer hade fängslats eller skjutits, dess press stoppats, dess byggnader övertagits, dess milis upplösts, och aldrig mer skulle partiet fungera effektivt. Ett par representanter för POUM satt visserligen i stadsfullmäktige i Castellón och Valencia, tills de uteslöts i slutet av 1937.⁷⁹ En ny exekutivkommitté organiserades dock och man höll inte bara kontakt med medlemmar vid fronten och i eftertruppen utan besökte till och med inrikesministern i november 1937.⁸⁰ Dessutom publicerades underjordiska utgåvor av *La Batalla*⁸¹ och ungdomstidningen *Juventud Obrera* (tidigare *Juventud Comunista*) med hjälp av CNT.⁸² Men den nya exekutiven arresterades i april 1938⁸³ och det som sedan återstod av partiapparaten fungerade bara sporadiskt till slutet av inbördeskriget.⁸⁴

⁷⁷ En mikrofilmkopia av detta underjordiska nummer av *La Batalla* finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.

⁷⁸ Upptaget av Vidarte, *Todos fuimos culpables*, s 751, som säger att Zugazagoitia gjorde detta uttalande till den polisofficer som hade sänts till Barcelona för att undersöka Marc Reins försvinnande, sonen till den ryske Mensjevnik-ledaren Abramovich.

⁷⁹ *Fragua Social*, 25 dec. 1937, och *Independent News*, 1 jan. 1938. Se också Alba och Schwartz om POUM:s aktiviteter efter majhändelserna.

⁸⁰ Se *El Día Gráfico*, 23 nov. 1937, och *Frente Rojo*, 24 nov. 1937.

⁸¹ Första numret av underjordiska *La Batalla* kom ut den 10 juli 1937. En mikrofilmkopia finns i Hoover Institution, Bolloten Collection. Fem följande nummer är också tillgängliga på mikrofilm: 19 juli, 5 och 14 aug., 20 och 27 nov. 1937. För information om POUM:s underjordiska tidningar, se Alba, *El marxismo en España, 1919-1939*, II, s 563-64.

⁸² *Ibid.*, s 565.

⁸³ *Ibid.*, s 562-63,

⁸⁴ Wilebaldo Solano, generalsekreterare i POUM:s ungdomsorganisation JCI och medlem i partiets andra exekutivkommitté, påpekar i ett dokument som han sammanställt om organisationens underjordiska aktivitet: ”Majoriteten av historikerna talar om ’POUM:s likvidering’ när de refererar till poliskuppen den 16 juni 1937. I allmänhet påstår de att POUM försvann som ett resultat av repressionen, som om det var ett etablerat faktum. Detta är helt fel och måste tillbakavisas. POUM fortsatte sin verksamhet underjordiskt, även om det skedde under mycket svåra förhållanden.” (”Notas sobre el POUM en la Revolución de 1937”). En kopia av detta dokument, daterat mars 1973, finns i Hoover Institution, Bolloten Collection. Innan den nya exekutiven arresterats i april, verkar det helt klart att POUM var ganska aktivt. Enligt Togliatti, i en rapport till Komintern den 28 januari 1938, ”Verkade POUM fortfarande vara starkt och utförde farligt subversivt arbete i fabriker” (*Escritos sobre la guerra de España*, s 182). Å andra sidan, i en rapport till Leo Trotskij den 6 juli 1937, hävdar Erwin Wolf (senare arresterad och förmodligen mördad av NKVD): ”Det är omöjligt att säga hur många aktiva medlemmar som POUM har kvar, 100, 200, 300 som mest. Det är omöjligt att hitta dem. Deras illegala aktivitet – att döma av deras illegala skrifter – är minimal.” (Brev från Erwin Wolf till L. D. Trotskij, Harvard College Library, Houghton Library, #17371). Jag tackar Stephen Schwartz för att han lett mig till detta dokument.

Negríns upprördhet över Nins försvinnande var ytlig. Bara en månad senare, när han samtalande med president Azaña, stödde han hårdnackat versionen om att Nin hade förts bort av Gestapo. ”Han tror inte att det var ett verk av kommunisterna”, kommenterade Azaña i sin dagbok den 22 juli. ”Kommunisterna blev naturligtvis upprörda av enbart tanken. Negrín tror att Nin fördes bort av... Gestapo för att hindra honom från att göra avslöjanden.” ”Är det inte alltför romanbetonat?” undrade den misstänksamme Azaña. ”Inte alls”, replikerade Negrín, som för att ge presidenten intryck av hur effektivt det ”fruktansvärda” Gestapo var fortsatte med att berätta om ett försök av nazisternas hemliga polis att förgifta den ryska generalstaben i Madrid.⁸⁵

Det finns ingen orsak att anta att Negrín trodde mer på denna långsökta version av Nins försvinnande än vad hans inrikes- och justitieministrar gjorde, vilka säkert satt inne med tillräckliga bevis för NKVD:s inblandning för att offentligt avslöja den huvudmisstänkte, om de bara inte hållits tillbaka av försvaret av Ryssland. Det finns inte heller något skäl att anta att de trodde på autenticiteten i de dokument som anklagade POUM för spioneri, ty, när han intervjuades av Nins fru berättade Irujo för henne: ”Bara de ‘andra ministrarnas’ förtrogna kan veta vad som hände Nin... Pratet om spioneri är falskt... De dokument jag har sett gäller Falangen och det är bevisat att det med bokstaven ‘N’ är falskt, eftersom någon avlägsnade dokumenten ur polisarkiven och lade till allting som pekade ut POUM. Rättegången mot ledarna kommer inte att hållas bakom lyckta dörrar och, för min del, skall jag förse dem med allt de behöver för att försvara sig.”⁸⁶

Men fyra månader senare lämnade Irujo justitieministeriet. I sitt avskedstal till sin stab den 11 december betonade han betydelsen av att bevara ”domarkårens oberoende” och hans ”totala oenighet” med idén att domstolarna skulle ”tillämpa lagarna i överensstämmelse med regeringens åsikter och önskemål”.⁸⁷ Att han anspelade på kommunisternas försök att påverka den juridiska processen framgår klart i de memoarer som hans bror och private sekreterare Andrés Maria de Irujo skrev. I detta verk, som i huvudsak är baserat på Manuel de Irujos personliga minnen, citeras med gillande ur en artikel i Buenos Aires-tidningen *La Nación*, där man refererar till den politiska spänning som rådde mellan honom och de kommunistiska ministrarna, ”vilka vara redo att modifiera det juridiska systemet”.⁸⁸

Manuel de Irujo anspelade också på en grundläggande oenighet med Negrín om texten i det dekret som publicerades i december 1937 om att inrätta polisiära specialtribunaler, vilka skulle sättas upp ”på de platser där regeringen anser det nödvändigt” och som skulle ha samma uppgift som specialtribunalen för spioneri och högförräderi, att ”undertrycka uppenbara spioneribrott, förräderibrott och defaitism”, med användande av den ”mycket summariska procedur” som tillämpas i militära domstolar⁸⁹ och, vilket knappast behöver nämnas, utan de vanliga garantierna för de anklagades försvar. I ett memorandum 1938, där han refererar till dessa specialtribunaler, vittnar Manuel de Irujo om att Mariano Granados, en medlem i högsta domstolen, av Negrín betroddes att författa ett dekret för att skapa en tribunal enligt samma modell som de repressiva hemliga polisdomstolarna i fascistiska Italien.⁹⁰ På

⁸⁵ *Obras*, IV, s 692. Se också Zugazagoitia, s 281, som säger att Negrín försökte övertyga honom om att ”allt var möjligt”. Många år senare, då Vidarte frågade honom vad han ansåg om Nin-fallet, svarade emellertid Negrín: ”Jag tror kommunisterna dödade honom” (Vidarte, *Todos fuimos culpables*, s 724).

⁸⁶ Gorkin, *El proceso*, s 163.

⁸⁷ Lizarra, s 188-90. Se not 65 ovan.

⁸⁸ *Ibid.*, s 158-59. Artikeln är daterad 9 dec. 1938. Se också Vicente Palacio Atard, *Cinco historias de la república*, s 90-91.

⁸⁹ *Gaceta de la República*, 1 Dec. 1937.

⁹⁰ I sina memoarer som publicerades ca trettio år senare modifierar Irujo sitt vittnesmål något, så att det säger att Negrín betrodde vice justitiesekreteraren, Mariano Ansó, med uppgiften att utforma ett dekret. Ansó, säger han, konsulterade ”en domare vid högsta domstolen” och bad honom att studera ämnet. Han informerade honom om

Negríns begäran överräckte Mariano Ansó, vicesekreterare i justitiedepartementet och vän till och beundrare av premiärministern,⁹¹ dekretet till Irujo för ministärens godkännande, men ministern lät bli att lägga fram det. Negrín lade därför fram dekretet själv i sin roll som premiärminister, efter att ha gjort några ändringar som gjorde att han kunde gå förbi justitieministern.⁹² ”Ministärens session var lika besvärlig och tumultartad som så många tidigare”, enligt Irujos minnesanteckningar:

Jag lyckades få in tillräckligt med tillägg för att omvandla den hemliga polistribunalen till en lagenlig domstol. Trots detta informerade jag ministären efter debattens slut, att om den antagna texten publicerades i *Gaceta* skulle jag avgå i samma stund den dök upp. Jag kunde inte glömma dekretets avsikt... inte heller de politiska metoder som togs i bruk för att sätta det i verket”.⁹³ Fastän Irujo informerade Azaña om att han skulle avgå om Azaña skrev under dekretet, så ignorerade presidenten varningen och justitieministern ersattes av Mariano Ansó, Negríns betrodd.⁹⁴

I detta läge måste vi ställa en samhörande fråga. Vilken effekt fick repressionen mot POUM och CNT-FAI och fördrivandet av Largo Caballero för krigföringen? Svaret har getts av Fernando Claudín, en välkänd medlem i PCE under trettio år och senare en ledande analytiker och kritiker av dess politik. ”[Genom] att fullgöra direktiven från Moskva, om att få bort Largo Caballero från premiärministerposten och släppa lös repressionen mot POUM, tog PCE på sig ansvaret för att fördjupa splittringen inom arbetarmassorna och kraftigt försvaga republikens stridsförmåga.”⁹⁵

att sådana hemliga polisdomstolar verkade i totalitära stater i strid med ”fundamentala demokratiska principer som försäkrar och upprätthåller domstolarnas oberoende” (*Un vasco en el ministerio de justicia: Memorias*, I, 83). Se också *Ibid.*, s 87.

⁹¹ Se Ansó, *Yo fui ministro de Negrín*, s 108-9.

⁹² Det är värt att notera att dekretet var signerat av Negrín och inte av hans justitieminister. Se också Irujo, *Un vasco*, I, s 84. Inte överraskande nämner Negríns inhemska och utländska supportere inte hans tidiga inblandning i skapandet av *tribunales de guardia* (specialdomstolar). Se till exempel Hugh Thomas, *The Spanish Civil War* (1977 ed.), s 778 [svenska upplagan, *Spanska inbördeskriget*, s. 642 och 661]

⁹³ ”Datos Remitidos por el Señor Manuel de Irujo, Ministro Vasco en el Gobierno de la República Española”, Hoover Institution, Bolloten Collection. Se också brev till mig från Andrés María de Irujo, daterat den 20 sept. 1949 (Hoover Institution).

⁹⁴ I sina memoarer hävdar Irujo att han återvände till ministeriet som minister utan portfölj, efter ingripande av den baskiske premiärministern José Antonio Aguirres, som trodde att det skulle gynna baskerna mer om Irujo stannade kvar i regeringen (Irujo, *Un vasco*, I, s 85).

⁹⁵ *Santiago Carrillo: Crónica de un secretario general*, s 57-58.

49. Rättegången mot POUM

På grund av flera förseningar hölls rättegången mot POUM-ledarna inte förrän i oktober 1938,¹ i slutet av inbördeskriget. För det tematiska sammanhanget är det nödvändigt att avvika en stund från händelsernas strikt kronologiska ordning.

Att det dröjde så länge innan ledarna ställdes inför rätta kan ha sin grund i följande orsaker:

1. Den huvudsakliga orsaken, enligt en artikel i *Workers' Age*, organ för Kommunistpartiet i USA (Oppositionen) som var lierat med POUM genom International Bureau for Revolutionary Socialist Unity, var frågan om vilken lag, civil eller militär, som var tillämplig. ”Denna fråga”, sade artikeln, ”har trasslat in både försvaret och åklagaren i alla sorters argument om legalitet.” Dessutom hävdade försvarsadvokaten att hans klienter inte kunde åtalas under en lag som antagits *efter* att de påstådda brotten begåtts.² ”Då det var uppenbart att lagen inte var retroaktiv”, fortsatte artikeln, ”ändrade åklagaren sin taktik och lade fram samma åtal under två tidigare lagar”.³

2. En andra orsak var den kampanj som drevs i Europa och Amerika av Internationella Byrån, med stöd från Andra såväl som Fjärde internationalen och den Internationella Fackföreningsunionen, för en fri och öppen rättegång.⁴ Som resultat av denna kampanj kunde inte planeringen av en skådeprocess i Barcelona av Moskva-typ gå vidare så snabbt som avsetts.

3. En tredje orsak var den oerhörda svårigheten att få kompetenta försvarsadvokater att ställa upp på grund av de kommunistiska trakasserierna. Först utnämndes Benito Pabón, som hade försvarat anarkosyndikalisterna under republikens första år, av CNT:s nationella kommitté för att försvara POUM. Men så snart det blev känt att han skulle verka som POUM:s advokat började han få anonyma brev med dödshot, vilket till slut tvingade honom att fly utomlands.⁵ ”Om jag varit övertygad om att det skulle vara någon garanti för er kamrater att jag stannade kvar i Spanien”, skrev han i ett brev till POUM:s ledning, ”skulle jag inte tveka det minsta att stanna kvar, även om det skulle motverka mina egna intressen...Nyligen har man i det anti-fascistiska Spanien antagit en idé som är löjligare än något man kunnat föreställa sig i den mest despotiska perioden under monarkin. Det är idén om att en advokat som är försvarare i ett mål av denna anledning kan anklagas för medbrottslighet i klientens påstådda brott... Kan ni säga mig vilka garantier jag skulle ha i en sådan atmosfär, där falska anklagelser uppfinnes och anklagande dokument tillverkas över natten, för att min roll inte skulle förändras från försvarsadvokatens till en av de åtalades, utan någon möjlighet att försvara mig själv mot allt förtal som de önskar resa mot mitt namn?”⁶

Efter att Pabón dragit sig ur, försäkrade man sig om den kände franske advokaten Henri Torres tjänster,⁷ men regeringen vägrade honom tillstånd att bistå de anklagade. ”Vi har anhållit om en utländsk advokat”, löd en appell från POUM-fångarna i statsfängelset i Barce-

¹ Rättegången beskrivs utförligt i Víctor Alba och Stephen Schwartz, *Spanish Marxism vs. Soviet Communism*. [På spanska är processen väldokumenterad. Se t ex *El Proceso del POUM. Documentos judiciales y policiales*, Lerna, Barcelona, 1989. Denna bok, på nära 600 sidor, innehåller polisrapporter från förundersökningen, liksom deklarerationer, vittnesmål och vittnesförhör m m från rättegången. – *Red anm*]

² Vi påminner om att dekretet som låg till grund för Tribunalen för spioneri och högförräderi publicerades i *Gaceta de la República* den 23 juni 1937.

³ 20 nov. 1937.

⁴ En uppfattning om kampanjens omfattning kan fås ur de följande: *Independent News The New Leader, Socialist Appeal*, och POUM: *Hasta vencer o morir*, s 14-18. Fotokopior av några sidor ur denna sällsynta pamflett finns i the Hoover Institution.

⁵ John McGovern, M.P. *Terror in Spain*, s 5. Se också *Cultura Proletaria*, 14 jan. 1939.

⁶ Som återgivet i McGovern, s 14-15. Den ursprungliga spanska texten finns i Rudolf Rocker, *Extranjeros en España*, s 174-75.

⁷ *The New Leader*, 19 aug. 1938.

lona. ”En sådan procedur accepteras till och med av Horthy i Ungern och Hitler i Tyskland, som fallen med Rakosi och Dimitrov visar. Republikens regering har förvägrat oss detta. Vår advokat... har jagats av stalinistiska hot om våld och tvingats fly till utlandet. Andra advokater, även om de visade stor sympati för oss, vågade inte ta på sig vårt försvar. En accepterade på villkor att vi kunde garantera hans familjs säkerhet! Detta är så långt rädslan för den stalinistiska terrorn har nått... Vi sitter i fängelse, betalar notan, en delavbetalning, för den hjälp som Ryssland skänkt den spanska regeringen. Att vi ännu inte har betalat med våra liv kan vi tacka den internationella arbetarrörelsens solidaritet för. Lyckligtvis förstår världens arbetarklass. De vet vad som står på spel.”⁸ På grund av dessa problem blev det den unge socialistiske advokaten Vicente Rodríguez Revilla som fick ta på sig hela ansvaret för försvaret. Det ligger inte så lite ironi i det faktum att den kommunistiska tidningen *Daily Worker* (London) rapporterade från Barcelona att rättegången hade flyttats fram flera gånger ”för att tillåta försvaret att förbereda sitt mål”.⁹

När dagen för rättegångsstarten närmade sig, intensifierade de spanska kommunisterna sina försök att påverka rättsvisans gång. ”Namnunderskrifter samlades in i fabriker och på arbetsplatser, på kaféer och i officiella sammanhang, med krav om dödsstraff...”, skriver Julián Gorkin, en av de åtalade. ”Namnunderskrifter samlades också in vid fronten. Officerare och soldater som vägrade att skriva på hotades med de värsta repressalier.”¹⁰ I sin kampanj fick kommunisterna stöd av en vida spridd bok, *Espionaje en España*, som påstods vara skriven av Max Rieger och som publicerades i Spanien och Frankrike strax före rättegången, med syfte, som en annan av de åtalade, Jordi Arquer, uttryckte det, att ”förbereda allmänheten på vår skuld och på nödvändigheten av avskräckande straff”.¹¹ Boken var försedd med ett förord av José Bergamín, den välkände katolske intellektuelle dissidenten, som beskrev POUM som en spionorganisation integrerad i den internationella fascistiska organisationen i Spanien.¹²

Den översattes till franska av den berömde författaren Jean Cassou, som vid den tiden betraktades som övertygad kommunist, och utgavs av Denoél. Författaren till boken var helt okänd och blev aldrig riktigt identifierad.¹³ Han benämndes av den kommunistiska *Frente Rojo* helt enkelt som en ”socialistisk arbetare” som kämpat i de internationella brigaderna.¹⁴ Det kan inte råda något tvivel om, enligt interna bevis, att boken var författad av NKVD med hjälp av PCE¹⁵ och att José Bergamín visste exakt vilken roll han spelade. ”En av den farligaste sortens fiender till revolutionen och socialismen...”, skrev *Spartacus*, en vänstersocialistisk tidning i Alicante, ”är de katoliker som beskrivs som ’kristna med hög moral och fria från fördomar’.....Och ett av de mest prominenta exemplen på denna typ i Spanien är José Bergamín.”¹⁶

⁸ *Workers' Age*, 5 nov. 1938 (appellen är daterad 30 aug. 1938). Se också *Vanguard*, nov. 1938.

⁹ 12 okt. 1938 (rapport av Peter Kerrigan).

¹⁰ *El proceso de Moscú*, s 248. Se också *Independent News*, 16 dec. 1938.

¹¹ Brev till Joaquín Maurín, daterat 12 april 1972 (Maurín Collection, Hoover Institution).

¹² Sid. 12-13 i den spanska utgåvan.

¹³ Ansträngningarna från mig och Jordi Arquer för att avslöja hans identitet var fruktlösa. Se filen ”Jordi Arquer, Correspondence with Bollothen regarding the identity of Max Rieger”, Hoover Institution. [Man anser numera att skriften var sammanställd av den sovjetiska säkerhetspolisen och att den slutbearbetades av den franske stalinistiska journalisten och NKVD-agenten Georges Soria, men klara bevis på detta finns inte. – *Red anm*]

¹⁴ 25 okt. 1938.

¹⁵ Det är värt att notera att Arturo Perucho, chefen för PSUC-organet *Treball*, informerade mig i Mexico efter kriget att han tillhandahöll många av de tidningsklipp som reproducerades i boken. För ett brev från POUM-fångarna, daterat den 14 juli 1938, till Azaña, Martínez Barrio, Negrin, och Companys, där de protesterar mot arresteringen och dödandet av partimedlemmar och sympatisörer och publiceringen av Max Riegers bok, se CNT-FAI-arkiven, International Institute of Social History (Amsterdam), Paquetes 61 och 61a. En kopia finns i Bollothen Collection, Hoover Institution, mappen ”POUM Leaders. Letters from the State Prison, Barcelona”.

¹⁶ Sept.-okt. 1938.

Bergamíns intima samröre med de spanska kommunisterna, av vilka han var omgiven när han emigrerade till Mexico 1939,¹⁷ antyder att han var en av föregångarna till den befrielseologi som växte fram i Latinamerika många år senare. Hans betydelse för kommunisterna framgår av ett brev som PCE-medlemmen Constancia de la Mora sände till Eleanor Roosevelt i juli 1939 i vilket hon hyllade Bergamíns kulturella aktiviteter i Mexico. De var exempel på, förklarade hon för presidentens hustru, hur ”den spanska kulturens sanna tradition”, som ”i sin kärna är demokratisk”, kunde hållas vid liv.¹⁸

Rättegången mot POUM-ledarna började i Barcelona inför Tribunalen mot spioneri och högförräderi den 11 oktober 1938 och varade till den 22 oktober, även om domen inte tillkännagavs förrän den 2 november.¹⁹ Rättegången hölls inför öppna dörrar i närvaro av utländsk press och inte i hemlighet som man från början befarat, en eftergift som var ett resultat av den internationella kampanjen för POUM.²⁰ I en rapport till Moskva beklagade sig Togliatti över att Paulino Gómez, den moderate socialistiske inrikesministern, under rättegången ”förbjöd varje kampanj i pressen mot de trotskistiska förrädarna”.²¹ Men faktum är att han tillät *Frente Rojo* att ostraffat håna förbudet när den bland andra överträdelser, i stora rubriker på första sidan deklarerade: ”FOLKET KRÄVER ATT FASCISMENS SPIONER STRAFFAS” och ”POUM:s LEDARE ÄR SKYLDIGA TILL HÖGFÖRRÄDERI”.²² ”Det kan bevisas utom varje tvivel”, skrev Juan Peiró, tidigare CNT:s industriminister, ”att medan CNT-FAI-pressen förbjöds att kommentera detaljer och argument från rättegången, så njöt den kommunistiska och prokommunistiska pressen absolut frihet att fortsätta ösa skit på de anklagade, speciellt under dagarna efter rättegången när tribunalen överlade om domen”.²³

Ett mer allvarligt försök att påverka rättvisans gång sägs ha gjorts av Juan Negrín. Luis Araquistáin hävdar att Mariano Gómez, högsta tribunalens president, berättade för honom att

¹⁷ Personlig kännedom. Han introducerades för mig av spanska kommunisterna och ledsagades av dem när han besökte mig och min hustru Gladys i vår lägenhet i Mexico City 1939.

¹⁸ Ett faksimil av detta brev, daterat 14 juli 1939, kan ses i den sällsynta broschyren *Spanish Communists in the Kremlin and the White House*. En kopia finns i Bolloten Collection, Hoover Institution. I brevet, i vilket Constancia de la Mora tackar Eleanor Roosevelt för ”den stora vänlighet och gästfrihet Ni visade mig i lördags [då hon besökte Vita Huset med Juan Negrín]”, finns det en passage som det är värt att citera i sin fulla längd: ”Tror Ni att det skulle vara möjligt att presidentens Advisory Committee on Refugees kunde ta upp frågan om den spanska exilen, eller att en annan liknande kommitté skulle kunna skapas för att enbart hantera den spanska frågan? Ursäkta att jag ställer den här frågan så rättfram, men jag är säker på att en konstruktiv plan skulle kunna arbetas fram med hjälp av en sådan kommitté; en plan dels för att samla in pengar och dels för att ta hjälp av de spanjorer som kommer hit till den nya världen för att befordra USA:s demokratiska politik i Latin- och Sydamerika. Man ska inte glömma att många i exilen är män med stor prestige i alla spansktalande länder. Deras ord och skrivelser har stor tyngd; men de måste ges tillfälle att etablera sig i den nya omgivningen.” I betraktande av Constancia de la Moras kommunistiska band och hennes hängivenhet för saken, vilket framgår av hennes makes memoarer, har det citerade avsnittet betydande vikt. Jag besökte Constancia de la Mora och hennes man, tidigare flygvapenchefen Hidalgo de Cisneros, också medlem i PCE, i Cuernavaca, Mexico, i början av 1940, och jag kan bekräfta att hon fortfarande korresponderade med Eleanor Roosevelt, eftersom hon bad mig att posta ett brev till henne.

¹⁹ Hela texten om åtalet och domen finns i Andrés Suárez, *El proceso contra el POUM*, s 195-209. [Hela domstolsutslaget (på spanska) finns att läsa på Internet: [Sentencia del proceso al POUM – Red anm](#)]

²⁰ För data om rättegången, se Alba och Schwartz; Víctor Alba, *El marxismo en España, 1919-1939*, II, s 576-98; *Autour du Procès du POUM*; Gorkín, *Caníbales políticos*, s 267-89, *El proceso*, 251-66; också artiklar av Jordi Arquer i *Enllá*, juni 1945, och *La Révolution Proletarienne*, juli 1947, och av Emma Goldman (som besökte rättegången) i *Vanguard*, feb. 1939. [OBS dock att man inte fick lämna ut detaljer om rättegången under den pågick – vilket dock kommunisterna struntade i, se nedan – *Red anm*]

²¹ Palmiro Togliatti, *Escritos sobre la guerra de España*, s 232.

²² 19 och 25 okt. 1938. För andra attacker mot POUM, se *Frente Rojo*, s 26-28, 29 Oct., 1, 2 Nov. 1938; och supplement till *Acero* (en kommunistisk militärtidning), 25 okt. 1938 (en kopia finns i Bolloten Collection, Hoover Institution).

²³ *Problemas y cintarazos*, s 191-92.

Negrín *under rättegången* gick fram till honom och krävde dödsdomar för några av de anklagade, med argumentet att annars ”skulle fronten kollapsa”. Detta var ”kommunistisk frasmakeri”, menar Araquistáin. ”Mariano Gómez motsatte sig kravet med ansträngd värdighet”.²⁴ En längre och något annorlunda version, som inte anger om incidenten ägde rum före eller under rättegången, ges av Gorkin som påstår att den bekräftats i ett brev från högsta tribunalens president till Indalecio Prieto. Enligt denna version kallade Negrín Mario Gómez till sitt kontor, tillsammans med justitieministern, allmänne åklagaren och presidenten för Tribunalen för spioneri och högförräderi, och lade en hög med telegram på sitt skrivbord. ”Armén kräver dödsstraff för de anklagade”, sade han. ”Situationen vid fronterna är mycket bekymmersam och soldaternas moral har sjunkit en del. Jag anser det viktigt att tillfredsställa armén.... Om nödvändigt ska jag ställa mig själv i ledningen för armén inför Tribunalen.” När Mariano Gómez och Ramón González Peña, justitieministern, protesterade, ”ändrade Negrín tonen” och påstås ha sagt: ”Den internationella situationen tvingar mig att kräva detta offer av er, mina herrar. Om ni utmäter dödsstraff, så ska jag låta bli att underteckna det.”²⁵ Denna version ger också Jacinto Toryho, en gång chef för *Solidaridad Obrera*, som hävdar att Mariano Gómez efter kriget, då i Buenos Aires, återgav episoden för honom personligen.²⁶

Det är inte möjligt att ignorera dessa vittnesmål från tre olika källor, men i ärlighetens namn måste det sägas att nyckelbeviset, Mariano Gómez brev till Indalecio Prieto, ännu inte har setts till. Det enda betydande dokument som jag hittat är ett telegram som bevarats i avdelningen för inbördeskriget i Archivo Histórico Nacional i Salamanca, vilket är det huvudsakliga förvaringsstället för republikanska dokument som beslagtogs under kriget. Telegrammet är daterat den 22 oktober 1938, rättegångens sista dag, och är sänt av Negrín till en av hans medhjälpare, José García Valdecasas. Negrín ber honom att ”för hand” och ”med största brådska” leverera ett meddelande till högsta tribunalens president, den allmänne åklagaren och justitieministern, med önskemål om att de besöker honom samma dag och att de meddelar honom deras svar ”genast”, så att om de inte kan komma till honom, skulle han försöka besöka dem.²⁷

Vad än detta brådskande telegram, och Negríns agerande, haft för betydelse i rättegången, kan det inte råda något tvivel om PCE:s ansträngningar för att påverka rättvisans gång. Enligt Jordi Arquer berättade Manuel Hernando Solana, en av domarna i presidiet, för honom, när han besökte honom 1950, att han i ämbetsrummet föreslagit att alla personer som skickat brev, telegram och petitioner till domstolen med krav om dödsstraff själva skall åtalas för försök till påverkan av domarkåren, och att fångarna skulle frigges. Detta förslag, sade Hernando, orsakade ”en uppståndelse” bland hans kolleger, som ”upprörda” svarade att om det sattes i verket ”skulle kommunisterna mörda dem [fångarna]”.²⁸ Inget kunde mer talande uttrycka den atmosfär av fruktan som rättegången hölls i.

Trots pressen på domarna avslogs anklagelserna om spioneri och desertering från Aragonfronten under Majdagarna av POUM:s tjugonionde division. Det fanns inga bevis, fastslog domen, för att de anklagade hade överfört information av något slag till fienden om krigsfronterna eller eftertruppen. ”Tvärtom”, fortsatte den, ”visar deras agerande att de alla är uttalade antifascister (con una marcada significación antifascista), att de bidragit till kampen

²⁴ Not 5 i Araquistáins egen handskrift på en maskinskriven kopia av hans öppna brev, daterat 1 jan. 1939, till Norman Thomas, president i American Socialist party (Araquistáin Papers, Leg. 75/21). Min emfas.

²⁵ *El proceso* (1971), s 249 och n. 6.

²⁶ *Del triunfo a la derrota*, s 314-15.

²⁷ Leg. 2770/1. En kopia av detta telegram finns i Bolloten Collection, Hoover Institution. Se filen ”Negrín’s telegram till García Valdecasas, 22 okt. 1938”.

²⁸ Se Arquers brev till mig (1950) som beskriver hans möte med Hernando i Carcassonne, Frankrike (Hoover Institution). Kursivering i brevet.

mot det militära upproret och att deras enda syfte var att gå längre än den demokratiska republiken och att sätta i verket sina egna politiska idéer.”²⁹ Detta anmärkningsvärda utlåtande visar att det fanns medlemmar i domarkåren som vägrade att helt falla undan för hoten.

Flera faktorer bidrog till att POUM kunde räddas från anklagelsen om spioneri:

1. Den uppenbara förfalskningen av dokumenten, speciellt det med osynligt bläck och initialen ”N”,³⁰ vilket förlöjligade rättegången. Dåvarande politbyråmedlem Jesús Hernández sade att ”rättegången var en grovt tilltyxad komedi, grundad på förfalskade dokument och uttalanden som dragits ur Francos ynkliga spioner, vilka blivit lovade att få behålla livet – fast efteråt sköts de – förutsatt att de berättade att de haft förbindelse med POUM:s ledare.’Bevisen’ – i vars preparering E Rocés [Wenceslao Rocés, en gång Hernández vice utbildningssekreterare],³¹ spelade en mycket aktiv roll – var så ihålliga och falska att inte någon [av POUM-ledarna] kunde ställas inför arkebuseringsplutonen”.³²

2. Vittnesmålen till deras favör av Araquistáin, Caballero, Irujo, Montseny och Zugazagoitia.³³

3. De anklagades egna energiska försvar.³⁴

4. NKVD:s misslyckande med att tvinga ur Andrés Nin en bekännelse. Betydelsen av detta har framhållits av Wilebaldo Solano, sekreteraren i POUM:s ungdomsorganisation och senare sekreterare för partiet i exilen. ”Nins motstånd mot sina mördare saboterade GPU:s [NKVD] och dess spanska medhjälparens planer. En ’bekännelse’ från Nin skulle ha skapat en dramatisk situation för POUM och dess fängslade ledare, då det hade gett NKVD möjlighet att agera som i SSSR och visa världen att det också fanns ’trotskistiska förrädare som erkände sina brott.’Men tack vare Nins heroiska offer kunde en ’Moskvarättegång’ inte sättas i verket i Spanien.”³⁵

Även om POUM-ledarna hade räddats från anklagelserna om spionage och desertering, så dömdes de till olika långa fängelsestraff för deltagandet i Majhändelserna. Enrique Adroher, Juan Andrade, Pedro Bonet och Julián Gorkin dömdes till femton års fängelse för att försökt utnyttja den ”rebelliska rörelsen” till att ”sätta sina planer om att ta makten i verket och inrätta det sociala och ekonomiska system de förespråkar”, medan Jordi Arquer, tjugonionde divisionens politiska kommissarie, dömdes till elva års fängelse. Trots att han inte deltog i händelserna i Barcelona, sade domen att ”han utövade samma ledarskap som hans kolleger i den exekutiva kommittén för att förbereda och utnyttja varje rörelse till att främja POUM:s revolutionära program”. Två av de anklagade frikändes och partiet såväl som dess ungdomsorganisation (JCI), vilka båda sedan länge inte kunnat verka öppet, blev offentligt upplösta.³⁶

²⁹ Se Suárez, s 206.

³⁰ Se kapitel 48, not 19, och texten till not 86. Louis Fischer skriver: ”En prominent sovjetisk medborgare, vars namn jag inte nämner eftersom han kanske fortfarande lever i Ryssland, berättade för mig i Spanien vid den tiden att dokumenten var fabricerade av de spanska kommunisterna.” (*Men and Politics*, s 428).

³¹ För mer information om Rocés, se Eduardo Comín Colomer, *Historia secreta de la segunda república*, s 589-90

³² *Yo fui un ministro de Stalin*, s 127.

³³ För utdrag ur deras vittnesmål, se *Solidaridad Obrera*, 26 okt. 1938, och *Tierra y Libertad*, 5 nov. 1938; också Gorkín, *Caníbales*, s 284-86, och A. de Lizarra, *Los vascos y la república española*, s 151-53.

³⁴ För ett exempel på detta, se ordagrann rapport (nitiofem maskinskrivna sidor) från den allmänne åklagarens korsförhör av Jordi Arquer (Bolloten Collection, Hoover Institution).

³⁵ Biografisk essä i Andrés Nin, *Els moviments d'emancipació nacional*, s 63.

³⁶ Se Suárez, s 202-9, för den fullständiga domtexten.

POUM:s utländska vänner gjorde ett försök att få domarna upphävda, men Barcelona föll tre månader senare och fångarna lyckades fly till Frankrike.³⁷

Domen var en moralisk och politisk seger för POUM:s ledare, eftersom den klart slog fast att de alla var ”uttalade antifascister” och att det inte fanns något bevis för att de försett fienden med information. Enligt Gorkins mening var domen en kompromiss. Detta framgick tydligt, hävdar han, ur justitieministerns ord: ”Om [POUM-ledarna] hade friats, skulle de ha mördats av NKVD ute på gatorna. Vi har redan fått nog genom Nin-skandalen!”³⁸

POUM:s utländska supportere jublade naturligtvis över rättegångens utgång. ”[Vad] får nu allt detta till följd för de stalinistiska giftpennorna?” frågade *Workers' Age*:

Att POUM är en ”trotskist-fascistisk” organisation ”som arbetar hand i hand med Gestapo”, har under ett och ett halvt år varit en huvudpunkt i den stalinistiska propagandan. ”Anklagelser” har avsiktligt kokats ihop, ”bevis” fabricerats ur tomma intet och getts världsvid spridning i tusentals tidningsartiklar och tusentals pamfletter. Och nu har POUM frikänts från dessa ”anklagelser” och ”bevisen” har avfärdats av rätten, av en domstol under Negrins regering. Vad ska stalinisterna nu göra? Kommer de att ta tillbaks sitt skamlösa förtal mot POUM? ... eller kommer de att – som vi har alla skäl att tro – fortsätta med sin smutskastningskampanj trots allt som hänt?”³⁹

Att resultatet från rättegången var ett beskt piller för Komintern, har Togliatti bekräftat. I en rapport till Moskva beskrev han domen som ”kränkande” då ”inget verkligt straff” hade utmätts.⁴⁰ Resultatet var också en plötslig besvikelse för PCE, men man gjorde sitt bästa av en dålig sats genom att inte publicera domen och genom att fortsätta angripa sina opponenter som ”trotskistiska” agenter och ”förrädare” i general Francos sold under krigets sista få månader och under åren i exil.⁴¹

Översättning: B. Svensson

Lästips

På marxistarkivet finns en hel del texter som handlar om repressionen, särskilt mot POUM. Se t ex [Processen mot POUM - Artiklar ur Folkets Dagblad och Arbetaren](#) med de artiklar som den antistalinistiska arbetarpressen publicerade om rättegången, vilka ger en intressant inblick i förloppet. Artikelsamlingen avslutas med en efterskrift som ytterligare belyser olika aspekter av rättegången.

³⁷ Ett handskrivet brev, signerat av tre av fångarna och adresserat till Negrin, Companys, och González Peña den 17 januari 1939, nio dagar innan Barcelona föll, där de kräver att omedelbart frisläppas och legaliseringen av POUM och JCI, finns i CNT-FAI-arkiven, International Institute of Social History (Amsterdam), Paquete 59, Carpeta 5. En kopia av brevet finns i the Bolloten Collection, Hoover Institution, filen ”POUM Leaders. Letters from State Prison, Barcelona”. För historien om deras dramatiska flykt från Barcelona till Frankrike, se Gorkin, *Caníbales*, s 302-35, och *El proceso*, s 279-99; också *The New Leader* (Independent Labor party), 7 apr. 1939, och *Socialist Appeal* (officiellt organ för det amerikanska trotskistiska Socialist Workers Party), 3 mars 1939. Detta nummer innehåller en lång artikel av Terence Phelan om de spanska bolsjevik-leninisternas och POUM-ledarnas flykt från Barcelona. Phelan hävdar att när fängelsechefen ringde till Santiago Garcés, chefen för *SIM* [Servicio de Investigación Militar, den kommunistdominerade säkerhetspolisen – *Red ann*], och bad om en lastbil för att transportera fångarna längre norrut, snäste Garcés av honom: ”Inga bilar för POUM-ledarna; låt fascisterna göra slut på odjuren.” Se också Gorkin, *Caníbales*, s 305-6.

[Det gjordes även försök från ledande spanska politiker att upphäva domen mot POUM-ledarna, det viktigaste redan kort efter rättegången, i november 1938: [För en revidering av POUM-rättegången eller omedelbar amnesti](#). Bland undertecknarna av detta uttalande kan nämnas f d premiärministern Largo Caballero och presidenten i Kataloniens Generalitat, Lluís Companys. Detta uttalande verkar inte vara känt av Bolloten. – *Red*]

³⁸ *El proceso*, s 265.

³⁹ *Escritos*, s 232.

⁴⁰ 2 dec. 1938

⁴¹ *España Popular*, 28 mars, 16 maj 1940.